

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Studijní obor: Speciální pedagogika – učitelství na speciálních školách

Markéta Kůtková

Romové v naší společnosti v kontextu s majoritou

Diplomová práce

Kladno 2011

Vedoucí diplomové práce:

Oponent diplomové práce:

Datum obhajoby:

Hodnocení:

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité informační zdroje.

V Kladně, 19. dubna 2011

.....

podpis studenta

Ráda bych poděkovala Doc. Evě Šotolové za odborné vedení své diplomové práce a za její ochotu a trpělivost. Dále bych chtěla poděkovala Bc. Veronice Ježkové za její pomoc při stylistické úpravě. Děkuji také Bc. Kateřině Kůtkové za korekturu a všem respondentům, kteří ochotně vyplnili dotazníky, určené k výzkumu v praktické části. V neposlední řadě děkuji své rodině a svým přátelům za podporu během mých studií.

Anotace

KŮTKOVÁ, Markéta. *Romové v naší společnosti v kontextu s majoritou [Gypsies in our society in the context with the majority]*. Kladno, 2011-04-19. Magisterská práce. Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, katedra speciální pedagogiky. Vedoucí diplomové práce doc. PaedDr. Eva Šotolová, Ph.D

Abstrakt

Diplomová práce pojednává o vztazích mezi romskou společností a majoritní společností. Stručně popisuje historii Romů ve světě a na našem území, mapuje klíčové body v historii, kdy se poprvé objevují rozkoly mezi majoritou a romskou minoritou. Dále popisuje možné částečné řešení tohoto problému v rámci multikulturního vzdělávání a osvěty mezi romskou i majoritní společností. Je zde zmiňován klíčový názor, že z velké části konflikty mezi oběma společnostmi pramení ze vzájemného neporozumění obou kultur. Praktická část pojednává o názorech a vztazích majoritní společnosti k Romům, se kterými se přímo setkávají v běžném životě.

Klíčová slova

Romové, historie Romů, romská kultura, diskriminace, multikulturní vzdělávání, majoritní společnost, minoritní společnosti

Anotation

KŮTKOVÁ, Markéta. *Gypsies in our society in the context with the majority*. Kladno, 2011-04-19. Thesis. Charles University in Prague, Faculty of Education, Department of Special Education. Thesis Supervisor Assoc. Mgr. Eva Šotolová, Ph.D.

Abstract

The thesis deals with the relations between the Gypsies and the majority of companies. Briefly describes the history of Gypsies in the world and in our country, explores key points in history, when they first appear splits between the majority and the Gypsies minority. It also describes possible partial solution to this problem in multicultural education and awareness among the Roma and the majority society. There is mention of a key idea that a large part of the conflict between the two companies stems from a mutual lack of understanding of both cultures. The practical part deals with the attitudes and relationships of the majority of the Roma, which is directly experienced in every day life.

Keywords

Roma, Roma history, the Roma culture, discrimination, multicultural education, the majority society, the minority society

Obsah

OBSAH	1
ÚVOD	3
1. HISTORIE ROMŮ	4
1.1 HISTORIE ROMŮ NA NAŠEM ÚZEMÍ	5
1.1.1 Romové za 2. světové války	9
1.1.2 Léta 1945 - 1989.....	10
2. ROMOVÉ V SOUČASNOSTI	14
2.1 CHARAKTERISTIKA ROMŮ	16
2.1.1 Kritérium etnické identity	16
2.1.2 Kritérium fyzických charakteristik.....	17
2.1.3 Kritérium kultury	18
2.2 ROMOVÉ A DISKRIMINACE	20
2.2.1 Aktuální situace v České republice	20
2.2.2 Současná situace – pohled z druhé strany	24
2.2.3 Vyhraněné postoje z hlediska psychologie.....	26
3. MULTIKULTURNÍ VÝCHOVA A VZDĚLÁVÁNÍ ROMŮ	29
3.1 OSVĚTA VEŘEJNOSTI	33
4. INTERPRETACE VÝSLEDKŮ PRŮZKUMU	35
4.1 ÚVOD K ŠETŘENÍ.....	35
4.2 VYHODNOCENÍ DOTAZNÍKU.....	36
4.2.1 První část	36
4.2.2 Druhá část.....	41
4.2.3 Třetí část	44
4.2.4 Čtvrtá část.....	48
4.3 ZÁVĚR DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ	54

ZÁVĚR.....	55
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	57

Úvod

V úvodu se zamýšlím nad tím, jak velké rozdíly jsou mezi lidmi, kteří žijí na jiných kontinentech, v jiných zemích, jiných státech nebo jiných městech. Každý den můžeme sledovat, jak se lidé mezi sebou vypořádají se svou odlišností. Někdy to jde lépe, někdy naopak.

Poslední dobou v tisku a médiích přibývají zprávy, které nás upozorňují na stále viditelnější problémy a neshody mezi naší majoritní společností s romskou minoritou. Rozhodla jsem se stručně zmapovat historii Romů, která již byla mnohokrát zkoumána a zveřejněna. Zdůraznit problémy a konflikty, které převládají mezi našimi společenstvími, a alespoň z části najít ohnisko problému vzniku neshod mezi menšinou a majoritou na našem území. Pokusila jsem se na základě toho dojít k částečnému řešení problematiky našich vzájemných vztahů.

Důvod, proč jsem si vybrala toto téma, byl ten, že jsem se sama musela zamyslet nad tím, jak moc jsem s touto problematikou osobně seznámena. Je až příliš snadné odsoudit něčí chování, když neznáme skutečnosti. O Romech jsem se více dozvěděla až během svého studia na Pedagogické fakultě UK v Praze. Uvědomila jsem si, jak málo jsem do té doby byla seznámena s romskou menšinou, jejich kulturou, zvyky, historií, a to i přesto, že se s nimi setkávám téměř každý den po dobu mnoha let. Při sestavování dotazníku pro veřejnost jsem si chtěla potvrdit myšlenku, že jako jsem na tom byla se svými znalostmi já, je na tom spousta lidí kolem mne, a že mnoho lidí o životě našich romských spoluobčanů nejen téměř nic neví, ale také se o něj vůbec nezajímá.

Ráda bych, aby má práce posloužila nejen jako shrnutí informací, ale aby pomohla některým pochopit, že to, jak k sobě budeme přistupovat navzájem, je jen v našich silách, a že každý může situaci pochopit lépe, pokud se bude o dané problematice informovat.

1. Historie Romů

Historie Romů byla dlouho nejasným tématem. Nedostatek pramenů k jejím počátkům byl příčinou, že historikové při výzkumu nejstarších úseků vyklidili pole své působnosti a uvolňovali je lingvistům a antropologům. V dostupných zdrojích na internetu a v mnoha publikacích je popsáno, že Romové přišli do Evropy z Indie – z oblasti Rádžastánu (střední Indie) – před více než tisíciletím. Putovali ve dvou proudech, jeden přes Turecko na Balkánský poloostrov, druhý přes severní Afriku do Španělska. V posledním století je najdeme nejen v Evropě, ale už i v Americe, Austrálii, Japonsku a jiných pro nás exotických zemích.

D. Kenrick ve své publikaci říká:

„V 15. a 16. století, kdy do střední a západní Evropy přicházely první cikánské skupiny, jim lidé říkali Bohémové, Egypťané či Saracéni. Slovo Saracén tehdy znamenalo „pohan“ nebo „divoch“. Právě tehdy se začaly mezi lidmi šířit různé fantastické příběhy. Říkalo se, že Cikáni odvozují svůj původ od Noemova syna Cháma, od kněžky bohyně Isis či dokonce od obyvatel bájně Atlantidy. Za Bohémy a Egypťany se nejednou označovali sami Cikáni, když jednali s feudálními pány nebo městskými úředníky o průchodu určitou oblastí. V jejich čele stáli „baroni“ či „vojvodové“ z Malého Egypta.

Tak různorodé názvy znamenají pro historika problém. Cikáni, o nichž se zmiňují písemné záznamy, se totiž nikdy nespojili v národ. Historikové musejí vycházet z protikladných a často neúplných pramenů. A co víc, neexistuje žádné kritérium, podle něhož bychom mohli poznat, kdy je zápis ve staré kronice pravdivý a kdy jde o nadsázku.

Chceme-li tedy pátrat po původu Cikánů, musíme každý krok konfrontovat s doklady lingvistické povahy. Cikáni mluví romsky. Někteří badatelé, za všechny uveďme Angličana Williama Marsdena, již v 18. století odhalili souvislosti mezi romštinou a indickými jazyky, hindštinou, paňdžábštinou i starobyklým sanskrtem.“ (Kenrick, 2003, s. 7)

Kenrick ve své knize také spekuluje o možnosti, že Cikáni nejsou indického původu.

„V západní Evropě se poměrně malá skupina akademických skeptiků navrátila ke středověkým hypotézám a teorii o indické pravlasti Cikánů zamítla. Podle těchto vědců byli Cikáni Evropané, kteří byli ze sociálních důvodů vyloučeni ze společnosti a byli proto nuceni žít na jejím okraji. Většina stoupenců tohoto názoru přehlíží jak existenci romštiny, která je ve většině zemí považována za starý jazyk s vlastní mluvnicí a fonetikou, tak výskyt početných romských komunit ve východní Evropě.“ (Kenrick, 2003, s. 13)

Přesto se většina autorů publikací o Romech (včetně Kenricka) a různé dostupné prameny v médiích shodují v názoru, že Romové jsou skutečně původem z Indie a postupem času přesídlili do Evropy.

1.1 Historie Romů na našem území

Abychom si mohli srovnat myšlenky nad tím, jaké jsou v současné době vztahy mezi Romy a majoritou u nás, pokusíme se v následující podkapitole připomenout několik klíčových okamžiků z historie Romů na našem území.

Pravděpodobně první zaznamenaná zmínka o Romech na našem území je z roku 1399.

„Podle Popravčí knihy pánů z Rožmberka jeden lapka ve výpovědi uvedl, že jeho skupině operující v Bechyňském kraji patřil mj. „Cikán černý, Onřejov pacholek“. Mohlo jít o Roma anebo člověka, který používal slova cikán jako jména či přezdívky. Jinak řečeno česká veřejnost v tomto období příslušníky romského etnika musela už znát buď z přímého kontaktu, nebo jen z doslechu, označovala je obvyklým jménem Cikáni, ale někdy také jako Pohany, Tatary a pod.“ (Nečas, 2008, s. 9)

Vůbec nejstarší dochovaná správa o Romech je datována k roku 1416:

„V edici Staří letopisové čeští, do které vybral F. Palacký skladby většinou neznámých autorů z doby poděbradské a jagellonské, uváděl jeden letopisec k roku 1416: „To léto cikáni vláčeli se po zemi České“, a druhý tento stručný a přísně věcný údaj převzal a ještě k němu dodal: „a lidi mámili“. Zprávu později rozvíjeli ve své fantazii humanističtí dějepisci, např. Daniel Adam z Veleslavína v Kalendáři historickém z roku 1578 nebo Prokop Lupáč z Hlaváčova v Deníku českých událostí aneb historickém kalendáři z roku 1584.“ (Nečas, 2008, s. 9.)

Podle dochovaných záznamů vyplývá, že s Romy žádné problémy nebyly, dokonce roku 1523 město Stříbro poskytovalo procházejícím romským skupinám almužnu ve výši 10 grošů. (Nečas, 2008)

Už ale někdy v roce 1538 se objevují zmínky o tom, že Romové nebyli na našem území vítáni.

„Moravský zemský sněm zakázal Romům pobývat v Moravském markrabství a nařídil provést jejich okamžité vyhoštění: O cigány na tom poustáno, aby konečně ve dvě nedělích ven ze země vybyti a vypovědění vyli, a to se v městech a v městečkách skrze volání posla oznamovati má.“ (Nečas, 2008, s. 13)

Z historických pramenů vychází, že i přes tato nařízení se obyvatelé neměli k Romům chovat agresivně, napadat je a jinak jim ubližovat.

„Při cestě z Tábora do Jindřichova Hradce viděl prý císař Ferdinand v okolí Soběslavi četné romské skupiny. Opět proto přikazoval českým stavům vypovídat všechny dopadené Romy za hranice, ale tak, „aby se jí na zdraví neškodilo.“ (Nečas, 2008, s. 13.)

Nikde jsme se nedopátrali příčiny, proč byli Romové z našeho území vyháněni a stali se nežádoucími obyvateli. Ne všem však Romové vadili a mnozí s nimi dokázali žít bez větších problémů, jako tomu je v záznamu z roku 1552:

„Anna Rožmberská, matka posledních Rožmberků Viléma a Petra Voka, nařídila bez meškání vyhnat ty Romy, kteří přišli z Rakouska a roztrousili se v okolí Plané. Krátce potom pronikla na rožmberskou půdu jiná romská skupina a ta se tam díky podpoře venkovanů pohybovala do chvíle, než byla odtud silou rovněž donucena k odchodu.“ (Nečas, 2008, s. 13)

První zápis, kde se mluví o problémovém chování Romů, je z roku 1627:

„Císař Ferdinand II. Ve svých instrukcích uváděl, že se na moravském území vyskytovalo přílišné množství „cikánské sběře“, která tam prý jenom loupila, plenila a páchala velké škody vrchnostem i poddaným.“ (Nečas, 2008, s. 17.)

Na druhou stranu je znám zápis o rok později, kde jsou romští příslušníci naopak vychvalováni:

„Podle městského kopiáře vystavilo město Rakovník Janu Kašparovi, „správci a vůdci lidu cikánského obojího pohlaví“, osvědčení, že „pokojně se jest

spolu s jinými kohorty choval, aniž jaká stížnost na ně od sousedův přešla“. Den před tím napsal rychtář purkmistrem a městskou radou zprávu o této záležitosti Janu Jindřichovi Cukrovi z Tanfeldu a na Olešné. Uvádělo se v ní, že Romové, tvořící „s manželkami, dětmi“ početnou družinou čili kohortou, „nám k městu přitáhli a s velkou obtížností místa v chalupích a stodolách k přežení toliko jedné noci dosáhli“.“ (Nečas, 2008, s. 18.)

Do konce 17. století byla vydávána různá opatření, ale teprve až roku 1697 bylo vydáno velmi ostré nařízení, kdy se Romové mohli bez postihu zabíjet.

„Po sérii dřívějších protiřímských nařízeních vydal Leopold I., zvláště ostrý dekret, jímž prohlásil Romy za vogelfrei, tj. „za takové lidi, jež se svobodně jako pták zastřelit smějí“. Kdyby romské skupiny prchaly a bránily se pronásledování, měli být „cikáni s ženami ihned pobiti aneb pověšeni, dívky pak do špitálův ku křesťanskému vychování rozděleny“. Pokud se daly skupiny zadržet bez přílišného odporu, byly „arestovány a se vši ostrostí trestány“: muži oprátkou, ženy a odrostlejší chlapci uříznutím ucha, vymrskáním a po podepsání hrdelního reversu vypovězením ze všech dědičných zemí, při opakovaném dopadení bylo ženám a chlapcům uříznuto druhé ucho a na zádech vyřezáno písmeno R (zkratka latinského slova relegatus, tj. vypovězený).“ (Nečas, 2008, s. 19)

Od této chvíle se v dějinách Romové setkávají především s nepochopením, jsou vyháněni a agresivně napadáni. Snad již v téhle době jsme si vysloužili pověst poněkud xenofobního národa.

Zajímavá je také zmínka o nejstarším smíšeném sňatku z roku 1739:

„Nejstarší matriční záznamy o smíšených sňatcích Romů s neromskými nevěstami: 20. 7. se oženil ve Veselí n. Moravou vdovec Tomáš Daniel s Alžbětou, dcerou po zemřelém Pavlu Burešovi ze Zlechova, a 11. 8. v Kunovicích jiný vdovec Antonín Ištván s Marinou, dcerou Martina Kadlečíka z Prakšic.“ (Nečas, 2008, s. 25) Podle dalších zápisů je patrné, že potomci těchto smíšených partnerství byli obvykle tolerováni.

V roce 1783 se objevuje snaha vyřešit problematiku Romů na našem území.

„Osvícený a vzdělaný panovník Jan Rudolf Žákovský z Dobřic napsal Vlasteneckou úvahu o moravských Cikárech, v níž navrhoval sepsat v zemi veškerou romskou populaci a vyhradit jí nějakou opuštěnou krajinu k trvalému usazení: tam

měla být poskytnuta příležitost mužům ke kovářské práci, ženám k vedení hospodářství a dětem k náboženské výchově a vzdělání.“ (Nečas, 2008, s. 27)

O dva roky později se někteří pokouší tento plán realizovat tímto způsobem, ale bez většího úspěchu.

„Dvorským dekretem byl publikován návrh význačného ekonoma a ředitele moravskoslezských komorních statků Antonína Valentina von Kaschnitz zu Weiberg na přesídlení všech romských rodin z panství Uherských Ostroch a poloviny takových rodin z panství Uherský Brod na pozemkový majetek zrušených klášterů. Původně se počítalo s usazením 21 rodin (se 16 muži, 18 ženami a 28 dětmi) v osmnácti moravských a dvou slezských obcích, počet těchto lokalit se však snížil o polovinu a proběhl s problematickými výsledky jen na Moravě.“ (Nečas, 2008, s. 27)

Ke konci 18. a počátkem 19. století se podle historických informací stav pro Romy poněkud stabilizoval a stal se příznivější. Pokud se z nějakého důvodu na našem území zdržovali již delší dobu, byli tolerováni, ovšem bylo na ně dohlíženo a jevila se snaha usazovat je do určených míst.

Z roku 1792: *„Dvorská kancelář nařídila pokračovat v usazování tolerovaných romských rodin na státcích, kdežto rodiny ostatních Romů, pokud se nezdržovali na Moravě a ve Slezsku alespoň deset roků, byly odtud bez okolků odstrkovány zpátky do Uher.*“ (Nečas, 2008, s. 28)

Rok 1829: *„Podle nařízení dvorské kanceláře nesly vrchnostenské a obecní úřady odpovědnost za to, že romské rodiny budou mít stálá bydliště, řádné živobytí a mravné chování. Usedlíci se mohli pohybovat po určité krátké období s cestovními pasy platnými pro dané tržní místo nebo oblast, kdežto kočovníci a tuláci bez těchto pasů měli být při vstupu na jednotlivá panství odtud vyháněni za případného použití vojenské asistence.*“ (Nečas, 2008, s. 30)

Celkově se dá říci, že Romové byli spíše jen trpěni na našem území, ale bylo jim zakazováno volně kočovat a pohybovat se po zemi a pokud bylo zjištěno, že se Romové bez dovolení volně potulují, většinou je četníci násilím dopravili do domovských obcí.

Rok 1850: *„Ministerstvo vnitra ve Vídni nařídilo, aby Romové, kteří se pohybovali jednotlivě nebo po skupinách a neprovozovali žádné řemeslo ani živnost,*

byli zadrženi četnictvem a postrkem dopraveni do svých domovských obcí, kde měli být neprodleně pracovně využiti.“ (Nečas, 2008, s. 31)

1.1.1 Romové za 2. světové války

Druhá světová válka je označována jako nejkrvavější konflikt v dějinách lidstva. Málo se ví, co se ve skutečnosti dělo s Romy, a jak s nimi za války bylo nakládáno. O historii bylo už napsáno mnoho, a tak zde jen shrneme klíčové body událostí druhé světové války. Stejně jako bylo usilováno o vyhynutí Židů, tak chtěli Němci postupně docílit vyhlazení Romů. Před tím je využívali na nejtěžší práce v takzvaných pracovních táborech.

Rok 1940: *„Otevření kárných pracovních táborů v Letech (okr. Písek) a v Hodoníně (okr. Blansko), v nichž byli přechodně koncentrováni spolu s jinými káránci také Romové, kteří údajně neuposlechli zákazu kočování, nebo se sice usadili, ale vyhýbali se práci a páchali trestnou činností.“ (Nečas, 2008, s. 54)* Postupně byli všichni Romové převáženi do nechvalně známého koncentračního tábora v Auschwitz.

Rok 1942: *„Protektorátní kriminální policie vypravila do koncentračního tábora v Auschwitz první transport asociálů. S relativní pravidelností odjížděl pak z Prahy, Pardubic a z Brna další podobné transporty nejenom do osvětivského, ale i do jiných koncentračních táborů. Celkem bylo takto deportováno 2 618 mužů a žen, z nichž 1 725 zahynulo a 25 jich zůstalo nezvěstnými (není známo, jak se na těchto počtech podíleli romští vězňové a vězeňkyně).“ (Nečas, 2008, s. 55)*

Po celou dobu trvání druhé světové války šlo mimo jiné o to, jakým způsobem se nejlépe zbavit nepohodlných romských občanů jak z Čech, tak Slovenska, Polska a také Německa.

Rok 1942, 10. 7.: *„Generální velitel neuniformované protektorátní policie vydal rozkaz o boji proti tzv. cikánskému zlořádu, na základě něhož bylo třeba provést 2. srpna soupis veškeré cikánské populace. Celkem bylo sepsáno okolo 6 500 „Cikánů, cikánských míšenců a cikánským způsobem žijících osob“, z nichž necelá polovina byla zavlčena do cikánských táborů, otevřených s okamžitou platností na místě dosavadních sběrných táborů v Letech a v Hodoníně.“ (Nečas, 2008, s. 57)*

Rok 1944: „Z práce schopných vězňů a vězeňkyň cikánského tábora v Auschwitz – Birkenau byly sestaveny poslední transporty do koncentračního tábora v Buchenwaldu (skládal se z 918 mužů a chlapců, za kterých mělo 151 protektorátní příslušnost) a do koncentračního tábora v Ravensbrucku 490 vězeňkyň (jejich složení podle státní příslušnosti či územní příslušnosti je nejisté). Po odjezdu transportovaných vyhlásili v noci z 2. na 3. 8. v cikánském táboře uzavření bloků (Blocksperre) a během něho bylo 2 897 žen, dětí a starých nebo nemocných lidí zavražděno v plynových komorách.“ (Nečas, 2008, s. 64)

1.1.2 Léta 1945 - 1989

Po konci světové války se stále Romové potýkali s nenávisí a xenofobním chováním. Majorita jakoby stále nevěděla, kam Romy zařadit, a jak s nimi dále naložit. Na některých místech s nimi bylo jednáno jako s nevítanými návštěvníky. Současně se však toto období vyznačuje velkou snahou o řešení vztahu Romů s majoritou z pohledu tehdejší vlády. Byla ustanovena a přijímána spousta opatření, z nichž ale mnohá selhala a nikterak neřešila problematické vztahy.

Rok: 1945, 16. 7.: „Předseda městského národního výboru v Bojkovicích, k němuž se postupně přidali také jeho kolegové z Nevšové, Záhrovic, Havřic a Veselí n. Moravou, odeslal na zemský národní výbor v Brně ostudný návrh na koncentraci romských navrátilců a nových přistěhovalců do některé obce v pohraničí s odůvodněním: „Cikáni tito se přes všechno utrpení, které prožívali, se nikterak nepolepšili z větší části; štítí se práce, kradou atd.“ (Nečas, 2008, s. 65)

Rok 1947: „Ministerstvo sociální péče vypracovalo návrh vládního usnesení, podle něhož všichni nově příchozí Romové, kteří nepracovali nebo ohrožovali veřejnou bezpečnost, klid a pořádek, měli být i se svými rodinami diferencováni na vychovatelné a neovladatelné. Rodiny určené k převýchově měly být zařazovány např. v pohraničí do jakýchsi samosprávných komunit, kdežto ostatní rodiny soustřeďovány v kárných střediscích a z těch postupně navracovány tam, odkud přišly.“ (Nečas, 2008, s. 67)

V následujících letech byly učiněny kroky ke zrovnoprávnění Romů a k jejich úplnému začlenění do společnosti.

Rok 1950: „Podle trestního zákona správního č. 88/1950 Sb. Byla zrušena platnost zvláštní legislativy pro Romy, zejména zákona o potulných cikánech z roku 1927, a romská menšina tak měla být bez výhrad zrovnoprávněna s ostatními většinou společností.“ (Nečas, 2008, s. 68)

Rok 1951: „Ministerstvo vnitra uspořádalo mezirezortní poradou o Návrhu na řešení cikánské otázky ČSR; text obsahoval jednoznačně represivní prvky, proti nimž však kriticky vystupovali zástupci ministerstva informací a osvěty a rovněž ministerstva kultury.“

Rok 1952: „Ministerstvo vnitra vydalo pro národní výbor všech stupňů směrnice k odstraňování chyb a nedostatků, vyskytujících se při řešení romské problematiky. Dílčích výsledků prý zatím bylo dosaženo pouze v oblasti zdravotnictví, školství a kultury, kdežto sociálněekonomickým otázkám se nevěnovala téměř žádná pozornost.“ (Nečas, 2008, s. 68)

1952, 5. a 6. 4.: „Ministerstvo informací a osvěty zorganizovalo celostátní konferenci o hlavních směrech převýchovy romského obyvatelstva, kde mezi přítomnými kulturními a vědeckými pracovníky zazněla poprvé myšlenka přiznat Romům status národnosti a podpořit emancipační zřetele před asimilačními.“ (Nečas, 2008, s. 68)

Přesto nadále komunistický režim tvrdě uplatňuje asimilaci proti romské menšině.

Rok 1965: „Jednání ÚV KSČ o komplexním řešení otázek cikánského obyvatelstva, diferencovaného do tří kategorií. Příslušníci I. kategorie prý pozbyli vědomí svého původu, přestali se stýkat s ostatními Romy a dělil je „jen krok od úplné asimilace.“ Do II. kategorie náleželi obyvatelé romských osad na venkově nebo větších romských koncentrací ve městech, pro něž byla příznačná nestálost, absence a fluktuace v práci, stejně jako neodůvodněné přesuny z jednoho místa na druhé; k odstranění těchto nedobrych návyků mohlo údajně napomoci „likvidování nežádoucích soustředění obyvatel cikánského původu“, spojené s plánovitým rozptylem. Ve III. kategorii zůstávali Romové, kteří zachovávali věrnost konzervativnímu „cikánskému způsobu života“ a jejich nepřizpůsobivost bylo třeba tvrdě postihovat.“ (Nečas, 2008, s. 73)

Romové sami projevují snahu zasahovat do tehdejších politických poměrů a snaží se usměrňovat přístup k vlastní komunitě.

„Podle názoru Hubschmannové přestávají Romové v roce 1969 „být řešeni“, ale sami se začínají podílet na řešení vlastních problémů a stávají se spoluodpovědnými za to, jak rychle a jakými způsoby dojde k jejich integraci.“ (Šotolová, 2009, s. 22)

Rok 1969: *„Ustavující sjezd Svazu Cikánů – Romů (SCR) v Brně, který za přítomnosti delegátů ze všech krajů ČSR schválil stanovy a zvolil ústřední výbor v čele s Miroslavem Holomkem jako předsedou. Nová společenská organizace sehrála významnou úlohu jak pro další vývoj emancipace a povznesení romské kultury, tak i pro utváření nové koncepce řešení tzv. romské otázky. S nástupem normalizace byl však SCR k 30. dubnu 1973 násilně rozpuštěn.“ (Nečas, 2008, s. 75)*

Rok 1970: *„Společenskovední komise SCR ve spolupráci se skupinou tomistických odborníků sepsala Memorandum k základním otázkám romské (cikánské) problematice a vymezení společenského postavení Romů (Cikánů), které nesouhlasilo s oficiální politikou asimilace a domáhalo se uznání Romů za národnost, neboť ti představovali ve státě vedle Maďarů nejpočetnější menšinu s vlastním jazykem a kulturními tradicemi. Takováto stanoviska a požadavky vedení KSČ okamžitě a ostře zamítlo, takže SCR od prosazování memoranda ustoupil. Usnesením vlády ČSR byla jmenována komise pro otázky cikánského obyvatelstva, která až do svého zrušení v roce 1988 připravovala koncepční materiály, koordinovala a kontrolovala činnost jednotlivých ministerstev a centrálních orgánů a nechávala si předkládat jejich zprávy o plnění vládních usnesení k romské problematice. Tímto způsobem se začala pozměňovat dosavadní státní politika vůči romské menšině.“ (Nečas, 2008, s. 76-77)*

Rok 1972: *„Usnesení vlády ČSSR č. 231/1972 Sb. Ke zprávě o stavu řešení otázek cikánského obyvatelstva, ke které zrušilo dřívější dvě vládní usnesení č. 502/1965 a 159/1967 Sb. A vytyčilo novou koncepci tzv. všestranné společenské a kulturní integrace Romů. Cílem státní politiky mělo být postupné vyrovnání materiální a kulturní úrovně romské menšiny s většinovou společností.“ (Nečas, 2008, s. 78)*

Léta 1976 – 1978: „Výstavba sídliště Chánov, do kterého byly postupně sestěhovány romské rodiny ze starého, poddolovaného Mostu. Velká část těchto nových obyvatel nebyla schopna využívat vymožeností moderního bydlení, udržet ve společných prostorách panelových domů a v okolí obytných bloků pořádek, vytvořit dobré sousedské vztahy. Mostecké sídliště se stalo pochmurným ghettem, které ovládali a jehož ráz určovali nejméně přizpůsobiví obyvatelé. Ukázalo se, že soustředění výlučně romských rodin, které se od sebe lišily různou úrovní a způsobem života, nesplnilo očekávanou společenskou a kulturní integraci, ale vedlo naopak ke kolapsu tamní uměle seskupené komunity.“ (Nečas, 2008, s. 80)

Toto je celkem zásadní zjištění. Romové nebyli schopni se spolu sít v určeném, omezeném prostoru. Dnes se můžeme setkat s názory, že možné řešení problematiky vztahů majority a minority by bylo vyhrazení prostor, kde by Romové mohli svobodně žít. Tedy vytvořit pro Romy jakýsi samostatný stát. Podle našich poznatků můžeme tvrdit, že by toto řešení nebylo příliš šťastné a pravděpodobně by se ani nedalo zrealizovat. Pro mnoho lidí však zůstává faktem, že takto bychom se zbavili veškeré odpovědnosti za jejich chování.

Rok 1989: „Předsednictvo ÚV KSČ vzalo na vědomí obvyklou kontrolní zprávu o stavu řešení problematiky romského (nikoli jako až do té doby cikánského) obyvatelstva, kterou měla možnost připomínkovat také skupina aktivistů (z českých zemí např. Karel Holomek, Emil Ščuka aj.). Zpráva přiznávala neúspěch dosavadní státní politiky vůči Romům a obsahovala návrhy na zásadní změnu v postavení romské menšiny a ve vytváření podmínek k postupnému rozvoji jejího jazyka, kultury a spolkového života.“ (Nečas, 2008, s. 82)

Po pádu komunistického režimu se nám dostává náhle netušené svobody a možností. Začíná nová doba ve všech ohledech. Je to znát také u romské populace, vychází spousty nových časopisů, jsou vysílány pořady s Romy, jsou otvírána muzea a galerie věnovaná Romům a také se opět objevují v soužití majority a Romů vážné problémy, které se dostávají do médií a někdy nabývají až přehnaně absurdního rázu. Také se více probírá otázka rasově motivovaných útoků a můžeme být svědky přemrštěných reakcí na obou stranách. Tím spíše se ale stává otázka vztahu mezi majoritou a romskou minoritou stále palčivější.

2. Romové v současnosti

Na úvod této kapitoly bychom si měli vyjasnit, kdo je vlastně Rom. Laicky můžeme určit Romy podle fyzického vzhledu. Můžeme se ale setkat s Romy, kteří vzhledem neodpovídají obvyklé představě o Romech. K „romství“ se přesto hlásí.

Lidé se často dopouští omylů v posuzování toho, kdo je Rom. Nelze s určitostí říci, kdo se za Roma považuje a kdo nikoli, což je záležitost, kterou společnosti většinou nebere v potaz. Totéž píše i Navrátil ve své publikaci Romové v české společnosti. Již v úvodu píše:

„Odhaduje se, že v západní Evropě žije asi 1,5 milionu Romů a ve východní Evropě pak více než tři miliony. V České republice Romové tvoří početně nejvýznamnější etnickou menšinu. Takové tvrzení jistě narazí na odpor těch, kterým se zdálo, že výsledky sčítání v roce 2001 udělaly za našimi problémy s Romy tečku. K romské národnosti se totiž přihlásilo jen necelých 12 tisíc občanů naší republiky. Některým tak spadl kámen ze srdce. Problémy Romů totiž v jejich očích ztratily na společenské závažnosti. Vždyť z hlediska početnosti se Romové zařadili až na nevýznamné místo za Moravany (380 tisíc), Slováky (193 tisíc), Poláky (52 tisíc), Němce (39 tisíc), Ukrajince (22 tisíc), Vietnamce (17 tisíc) a Rusy (12 tisíc). Mnozí se zaradovali a přestali se situací Romů v české společnosti vážně zabírat. Jak prostá jsou některá řešení... Tato „radost“ některých však stojí za úvahu. Ačkoli ji lze „pochopit“ jako prostou snahu nevidět to, co je obtížně řešitelné, je třeba tuto myšlenku analyzovat dále. Vždyť její důsledky jsou zcela zásadní a nebezpečné.“ (Navrátil, 2003, s. 11)

Dále vychází Navrátil z výzkumů v některých městech, kde porovnával vztahy mezi majoritou a romskou minoritou. Nepříliš optimisticky z toho vychází město Ústí nad Labem.

„Typické jsou famózní konflikty – jejich pověst přesáhla nejen hranice města, ale celého státu. Velké rozdíly v cílevědomosti a zaměření péče o soužití majority a romské minority. Na jedné straně až alibistický přístup městské samosprávy vůči této tematice (s poukazem, že oficiálně není jasné, kdo je Rom a tedy nelze specifikovat ani poznatky, ani péči, ani prevenci, ani problémy; v našem výzkumu šlo o jediné město, kde se oslovení pracovníci magistrátu báli sami rozhodnout o tom s odvoláním na „právní nevyjasněnost“). Na druhé straně neobyčejná informovanost,

znalost, vstřícnost a snaha pomoci od jiných pracovníků státní samosprávy. Celková atmosféra nervozity, stagnace, malé perspektivy a tendence k hledání viníků všude kolem jak ze strany majority, tak ze strany romské minority. Převaha atmosféry nedomluvy, napětí a odmítání z obou stran.“ (Navrátil, 2003, s. 102)

Další věc, kterou si zde musíme uvědomit, je, jak bychom mohli charakterizovat život Romů. Ve zkratce se dá říci, že původní Romové, kteří žili na našem území před druhou světovou válkou, byli téměř všichni vyhlazeni v koncentračních táborech. Po válce přišli do České republiky hlavně Romové ze Slovenska a Maďarska, kteří do té doby žili usedlým způsobem života v osadách.

„Olašští Romové jsou si kulturně velmi podobní, slisuje je zejména jiný dialekt romštiny. Dnes tvoří zhruba 90 % romské populace v ČR.

Další subetnickou skupinou Romů žijících na území ČR jsou Romové olašští. Jsou to potomci kočovných skupin, které se do střední Evropy dostaly v 19. století z Rumunska (etymologie slova olašský se odvozuje od názvu území Valachie, součásti dnešního Rumunska). Olašští Romové se tradičně živili jako obchodníci, překupníci s koňmi či kotláři, lašské ženy prosluly věštěním z rukou či vykládáním karet. Tyto skupiny až do roku 1959, kdy byly násilně usazeny na území Československa kočovaly. Od slovenských, resp. maďarských Romů je kromě tradičního kočovnictví odlišují kulturní normy, zvyky a dialekt. Olaši tvoří zhruba 10 % romské populace u nás.

Zejména mezi subetickými skupinami olašských a slovenských (resp. maďarských) Romů existují značné bariéry. Tyto skupiny se vymezují jako samostatné celky, které spolu mají jen málo společného (považovat tedy například „olašského krále“ za krále všech „Romů“ v Čechách nemá žádné opodstatnění). Málo se mezi sebou stýkají, většinou mezi nimi nedochází ke vzájemným sňatkům a jejich dialekty jsou tak odlišné, že si často navzájem vůbec nerozumí“ (Budilová, 2005, s. 37)

2.1 Charakteristika Romů

Na romskou problematiku je třeba se dívat nejen z pohledu odborného, ale protože se týká nás všech, je dobré se pozastavit nad tím, jak je informována široká veřejnost. Znovu je kladen důraz především na znalost toho, kdo je považován za Roma. Ne totiž každý, kdo bývá automaticky za Roma považován, se Romem doopravdy cítí být. Na dalších řádcích se seznamujeme s brožurou, kterou mají k dispozici policisté České republiky a která je hodnocena jako dobře srozumitelná jak pro odborníky, tak i pro širokou veřejnost.

„Protože klást si otázku „kdo je Rom“, nebývá zrovna obvyklé, považujeme za nutné tento výraz objasnit, a to zejména proto, že se často používá, aniž by bylo zřejmé, na základě jakých znaků či charakteristik je kdo za „Roma“ (Cikána) považován. V různých materiálech určených zejména pro sociální pracovníky se obvykle označení „Rom“ míní osoba, která je za „Roma“ považována významnou částí svého okolí. Takové vymezení je sice legitimní, ale neodhaluje kritéria, která ono okolí při zařazení někoho do kategorie „Rom“ uplatňuje. Nekritické a neopatrné označování různých osob jako „Romů“ může působit řadu nejasností a omylů. Proto nyní rozlišíme tři možné okruhy znaků (kritérií), které bývají při zařazování osob do kategorie „Rom“ běžně používány a bohužel i navzájem směřovány. Domníváme se totiž, že pro efektivní vykonávání sociální, ale i policejní práce je důležité být si vědom toho, na základě jakých znaků někoho považujeme za „Roma“.“ (Budilová, 2005, s. 22)

2.1.1 Kritérium etnické identity

„Rom je ten, kdo se považuje za příslušníka romského národa, resp. Etnika“ (Budilová, 2005, s. 22)

Podle tohoto kritéria jsou Romové osoby, které se hlásí k romské etnické identitě a obvykle také ke svému nově vznikajícímu romskému národu. Berme však v úvahu, že etnická či národnostní identita není ničím původním, vrozeným a odjakživa daným, ale je výsledkem výchovného, politického a světového působení. Jako Romové se tedy mohou cítit teprve lidé, kteří přijali hodnoty většinové společnosti osvojením moderní kategorie etnicity, resp. národa (což znamená odklon od tradiční romské kultury, protože ta koncept etnické identity nezná). Dalo by se

tedy říci, že jako Romové podle kritéria etnické či národnostní menšiny se cítí ti, kteří paradoxně kulturně už Romy (ve smyslu života podle norem tradiční romské kultury) přestali být. V kontextu tradiční romské kultury je skupinová identita (pocit sounáležitosti) odvozována zejména od rodové příslušnosti, nikoli od členství v „etnické skupině.“ Skupinová identita je nicméně čistě soukromou záležitostí každého člověka a koncept identity zde používáme spíše jako analytický nástroj, tedy k tomu, abychom sociální a kulturní situovanosti vyloučených Romů lépe porozuměli. Na úrovni praxe je pak potřeba identitu každého člověka (ať je jakákoli) respektovat. Je také důležité si uvědomit, že i lidé, které bychom za normálních okolností nenazvali Romy, ať už podle vzhledu nebo jiných kritérií, se mohou hlásit k romství, protože dobrovolně přijali romskou kulturu během svého života, ale Romy se nutně nemuseli cítit vždy. (Budilová, 2005)

2.1.2 Kritérium fyzických charakteristik

„Rom je ten, kdo má charakteristické fyziologické znaky“ (Budilová, 2005, s. 23)

Většina příslušníků majoritní společnosti označení Rom spojuje s určitými fyzickými či biologickými znaky, jako je barva pleti, vlasů či duhovky. V obecném povědomí tak přetrvává představa, že Romové jsou ti, kdo se od většinové populace liší zejména fyzickým vzhledem, tedy obvykle jsou to lidé, kteří mají tmavší vlasy, tmavé oči a tmavší pleť. Podle kritéria fyziologických znaků jsou Romové jak ti, kteří jednají, myslí a chovají se stejně jako členové většinové společnosti (jsou tedy kulturně součástí majority), tak ti, kteří sdílejí hodnoty tradiční romské kultury a jednají a myslí podle naprosto odlišných hodnot a vzorců. Je tedy úplně jedno, jak Romové žijí, ale je důležité, jak vypadají a podle toho se často řídíme. (Budilová, 2005)

2.1.3 Kritérium kultury

„Rom je ten, kdo sdílí hodnoty tradiční romské kultury.“ (Budilová, 2005, s. 23)

Vezmeme-li za základní hledisko odlišení Romů kategorií kultury, je Romem ten, kdo sdílí systém hodnot, norem a způsobů řešení problémů, kterou budeme označovat jako tradiční romskou kulturu (přičemž opakujeme, že největší část kultury je nevědomá – lidé podle jejích pravidel jednají, tato pravidla nicméně nemusejí znát). V tomto smyslu tedy není největším rozdílem mezi Romy a majoritní společností ani barva pleti, ani identita, ale odlišné principy sociální organizace, jiný způsob myšlení, jiný hodnotový systém, jiné životní strategie a odlišné normy řídící život člověka ve společnosti. Právě v této oblasti se tak vyskytuje nejvíce nedorozumění a neznalosti mezi majoritou a minoritou. Tato kultura má své kořeny v romských osadách ve východním Slovensku a můžeme ji označit jako romskou kulturu. Tuto tradiční kulturu je třeba odlišovat od nové vznikající romské kultury národní, která je založena na stejných principech, jako všechny národní kultury – tedy jména na etnické identitě. Nositel tradiční romské kultury se nemusí považovat za Roma ve smyslu příslušníka romského národa a naopak člověk, který se deklaruje jako Rom (v národnostním smyslu), nemusí být nositelem tradiční romské kultury.

Problém směšování uvedených kritérií spočívá zejména v tom, že na základě skutečnosti, že někdo vypadá jako Rom, čili na základě jeho vzhledu (fyzických charakteristik), se běžně předpokládá, že nutně musí být nositelem nějaké specifické romské kultury. Tento předpoklad je však zcela chybný, protože kulturu lze získat výhradně výchovou a učením, není tedy automaticky dána geneticky. Lidé, kteří vypadají jako Romové, mohou být nositeli jakékoli kultury, tedy mohou sdílet různé hodnoty, normy a životní strategie. To znamená, že fyzický vzhled je mylným vodítkem pro určení toho, jaké kultury je kdo nositelem. (Budilová, 2005)

Nesmíme zapomínat, že velmi obvyklý omyl pak představuje předpoklad, že nositelem „tradiční romské kultury“ je každý, kdo se hlásí k romství, čili sám sebe považuje za „Roma“. Jak ale vyplývá z předchozího textu, Romem v kulturním smyslu se člověk stává v procesu socializace (tedy během sociálního učení, které probíhá od nejranějšího věku), nikoli aktem přihlášení se k národnosti. Je stejně liché, předpokládat „romskou kulturu“ u všech, kdo jako Romové vypadají, stejně jako domnívat se, že jejími nositeli jsou všichni ti, kteří se deklarují jako Romové.

Třetí a poslední možný přehmat tkví v obecném přesvědčení, že ti, kteří vypadají jako Romové, by se měli ke svému „romství“ (romské národnosti) hlásit, a to bez ohledu na ostatní možné skutečnosti. Mnoho lidí – a bohužel i odborníků – se domnívá, že tito (podle vzhledu) Romové své „romství“ při sčítání lidu skryli, či nepřiznali ze zjištěných důvodů. Vyjdeme-li ovšem z faktu, že kultura se nepřenáší dědičně a že deklarace národnosti tkví v přihlášení se k moderní civilizační kategorii etnicity či národa, která je navíc tradiční romské kultuře zcela cizí, není jediný důvod, proč by se všichni lidé obdařeni romským vzhledem měli k romské národnosti hlásit. Je celkově mnohem složitější vymezit, kdo je Romem a kdo jím už není.

Fyzické charakteristiky, osvojené kulturní kompetence a národnostní či etnická identita se tedy navzájem nekryjí. (Budilová, 2005)

V přístupu k Romům musíme zohledňovat vlivy ovlivňující romské etnikum. Přínosně se k tématu vyjadřuje ve své publikaci Davidová.

Mezi vnitřní vlivy ovlivňující romské etnikum patří u Romů zejména rodina, význam příbuzenských vztahů, příslušnost k romskému etniku, národnosti, romství, původní prostředí, ve kterém Romové žili (osady na Slovensku), romské subjekty, ať už neziskové organizace, či politické subjekty. Vnější vlivy pak musíme chápat jako změněné prostředí a s tím související změněné společenské postavení, zaměstnání, vztah k práci, změny v sociálním postavení, školu, atd. (Davidová, 1995)

Pokud jde o postavení Romů v majoritní společnosti a její vztah k nim, pak Davidová charakterizuje čtyři etapy řešení romské problematiky.

„1. etapa – ideová (přípravná) - v této etapě dochází k výrazným změnám v postojích Romů i v postavení ostatních obyvatel, dochází ke změně v koncepci společnosti a jsou charakterizována řešení.

2. etapa – materiálně-ekonomická (realizační) - v průběhu této etapy jsou vytvářeny podmínky pro řešení a je realizováno.

3. etapa – společenská – dochází ke kvalitním změnám v postavení Romů.

4. etapa – kulturně-duchovní – zhodnocuje se dosavadní vývoj z předchozích etap a definují se nové problémy. (Davidová, 1995)

Existuje samozřejmě více pohledů na charakteristiku Romů, například hledisko antropologie, speciální pedagogiky a navzájem se tyto přístupy mohou ovlivňovat a zároveň v mnoha ohledech lišit.

2.2 Romové a diskriminace

Přiznejme si, že romská minorita a majorita mezi sebou mají spousty konfliktů, které končí někdy i tragicky – a v této souvislosti nelze nezmínit téma diskriminace. Je také důležité správně pojem diskriminace chápat.

Pojem diskriminace je označován jako:

„rozdílování, omezení nebo odnětí práv určité kategorii osob pro třídní nebo společenské postavení, národnost, rasu, náboženství, pohlaví, politické názory apod.“ (Klimeš, 1981, heslo „diskriminace“) Nejčastěji se používá v *„negativním významu rozlišování lidí na základě příslušnosti k nějaké obecné skupině bez ohledu na schopnosti konkrétního jedince. Podle konkrétního kritéria diskriminace se hovoří o diskriminaci na základě rasy, náboženského přesvědčení, politického přesvědčení, pohlaví, věku apod.“* (<http://cs.wikipedia.org/wiki/Diskriminace>, 4. 11. 2010)

2.2.1 Aktuální situace v České republice

Byla vydána zajímavá kniha s názvem: Jsme přece také lidé, ne? Tato publikace je vydaná v rámci projektu „Díky, že se ptáte“, který je financován programem Evropské unie Transition Facility a Roma Participation Program – Open Society Institute. Jde o výzkum občanského sdružení Slovo 21, které nasbíralo odpovědi Romů, a poté je vydalo. Je to vyjádření pocitů romských spoluobčanů a veškeré názory zde byly anonymní. Téměř ve všech případech a otázkách o Romech se mluví o diskriminaci, jak vypovídají výsledky průzkumu. Zde je uveden příklad několika otázek a odpovědí:

Dotaz: Proč si myslíte, že jste byl/a diskriminován/a?

„Protože nás Romy má majorita za debily.“ (muž, 38 let)

„Protože si všichni myslí, že Cikáni jen kradou.“ (žena, 64 let)

„Protože nejsem bílá.“ (žena, 42 let)

„Myslím si, že někteří lidé se bojí Romů, protože je neznají. Házejí všechny do jednoho pytle a nedají nám ani šanci se projevit.“ (žena, 30 let)

Dotaz: Byl/a jste někdy Vy, či Vaše rodina fyzicky napaden/a? Pokud ano, popište, prosím, stručně tuto situaci.

„Byl jsem napaden čtyřmi skinheady na Palmovce, zbili mě do bezvědomí a musel jsem strávit několik dní v nemocnici.“ (muž, 21 let)

„Byl napaden můj syn, zmlátil ho dospělý skin řetězem, synovi bylo 10 let. Byli jsme na policii, zapsali si to a pak se to neřešilo.“ (žena, 32 let)

„Přišla jsem z porodnice a soused mě zbil na chodníku a nadával mi: „kurvo černá, co s tebou!“ Jen jsem šla s košem.“ (žena, 29 let) (Slovo 21, 2007, s. 28 – 29)

S rasově motivovanými útoky se setkáváme doslova po celém světě. Tato publikace jasně hovoří o nepravostech a násilí páchaném na Romech, jen ve výjimečných případech se zde Romové vyjadřují tak, že nemají zkušenosti s diskriminací vůči své osobě.

Česká republika bývá terčem kritiky jiných zemí, jak například vypovídá zajímavý článek „Útoky na Romy? Nedivte se, když nemáte zákon“ (28. května 2009, (<http://zahranicni.ihned.cz/c1-37264710-utoky-na-romy-nedivte-se-kdyz-nemate-zakon-kritizuje-ai-cesko>, 2. 12. 2010). V tomto článku kritizuje organizace pro lidská práva Amnesty International (AI) Česko kvůli rasisticky motivovaným činům:

„Amnesty International zveřejnila Výroční zprávu o lidských právech, v níž se kritice opět nevyhnula ani Česká republika. Jejím předmětem jsou lidská práva, diskriminace i odpovědnost za mezinárodní spravedlnost. "Česká republika si na mezinárodní scéně buduje pověst obránce lidských práv, ale ve skutečnosti stále nepřijala zákon proti diskriminaci", připomíná Amnesty International ve své nejnovější zprávě. Jako důsledek toho spatřuje organizace pro lidská práva skutečnost, že v loňském roce v Česku narostl počet slovních i fyzických útoků pravicově extremistických skupin, jejichž terčem jsou zejména Romové.

Zpráva vznikla dřív, než se v Česku odehrály dva žhářské útoky na romské rodiny. Při jednom z nich ve Vítkově byla těžce popálena dvouletá dívka, druhý se odehrál minulý víkend ve Zdibech u Prahy, nikomu se při něm nic nestalo. "Romové i nadále čelí diskriminaci ze strany jednotlivců i úřadů v oblasti vzdělání, bydlení, lékařské péče a zaměstnání. Lokality obývané romskou komunitou se stávaly cílem extrémně pravicových skupin," konstatuje výroční zpráva.

Dále jsou uváděny příklady napadení Romů, které jsou charakterizovány jako rasistické činy.

Výčet rasisticky motivovaných činů podle Amnesty International (<http://zahranicni.ihned.cz/c1-37264710-utoky-na-romy-nedivte-se-kdyz-nemate-zakon-kritizuje-ai-cesko>, 2. 12. 2010):

„V srpnu zaútočilo 15 mladých mužů na romské hosty a neromské zaměstnance baru v Rokycanech. Zaměstnanci baru byli napadeni údajně proto, že obsluhovali romské zákazníky. Česká policie odmítla to, že by útok byl rasově motivovaný. Pět mužů bylo obviněno z výtržnictví, poškozování cizí věci a dva navíc z pokusu o ublížení na zdraví. Místní romští obyvatelé nesouhlasili s výsledkem vyšetřování s tím, že útok byl zjevně rasistický. V následujících dnech se v ulicích Rokycan objevily protiromské letáky. Napjatá situace v Rokycanech vedla některé Romy k tomu, že požádali o ochranu mimo Českou republiku.“

„Demonstranti napojeni na Dělnickou stranu (DS) skandovali rasistická hesla na demonstraci, která se konala 17. listopadu v Litvínově. Přes 500 demonstrantů ozbrojených kameny, dělbuchy a zápalnými lahvemi se střetlo s policií, když se pokoušeli dostat na sídliště Janov obývané převážně romskými obyvateli. Dvanáct osob bylo zatčeno.“

K zmíněné situaci uvedl zvláštní zpravodaj OSN pro soudobé formy rasismu Githu Muigai, že litvínovské nepokoje odhalily „závažný a hluboce zakořeněný rasismus a diskriminaci vůči Romům v srdci moderní Evropy“, což vyžaduje okamžité řešení problému.

„13. prosince došlo v Litvínově k dalšímu pochodu organizovanému Dělnickou stranou. Více jak stovka demonstrantů, mezi nimiž byli i místní obyvatelé, byla doprovázena policisty na koních a těžkooděnci.“

„V dubnu letošního roku došlo ve Vítkově na Opavsku k útoku na romskou rodinu, při kterém byli zraněni tři lidé - nejvážnější zranění utrpěla dvouletá holčička, která zůstává dodnes v nemocnici. Policie okamžitě začala prověřovat, jestli neměl útok rasový motiv.“

„27. května - Žháři zaútočili na další romskou rodinu, tentokrát ve Zdibech u Prahy. Na dům hodili dvě zápalné lahve. Členové rodiny ale neutrpěli žádná zranění.“ (<http://zahranicni.ihned.cz/c1-37264710-utoky-na-romy-nedivte-se-kdyz-nemate-zakon-kritizuje-ai-cesko>, 2. 12. 2010)

Pokud shrneme všechny podobné informace, jeví se život pro Romy v našem státě velmi nepříznivě. Jediné dobré, které nám zůstává přiznáno, je úprava školství. *„Pokud jde o romskou otázku, našla Amnesty International v českém prostředí alespoň jednu pozitivní oblast. Ve výroční zprávě si všímá toho, že ministerstvo školství uznalo nedostatky ve školském systému, které měly často za následek mimo jiné vyloučení romských dětí z běžných škol, a podniklo potřebné kroky pro jejich odstranění.“* (<http://zahranicni.ihned.cz/c1-37264710-utoky-na-romy-nedivte-se-kdyz-nemate-zakon-kritizuje-ai-cesko>, 2. 12. 2010)

2.2.2 Současná situace – pohled z druhé strany

Pokud chceme být objektivní, musíme se pokusit podívat na situaci také z druhé strany, tedy ze strany majority. I zde se objevují rasově motivované útoky a napadení jednotlivců i skupiny. Na internetových stránkách blog.iDnes.cz je publikován další zajímavý článek „*Tak prý u nás ubylo rasově motivovaných útoků. Myslíte si to také?*“ autora Františka Matějky, zakládajícího člena strany Svobodných, (<http://www.frantisekmatejka.blog.idnes.cz>, 2. 12. 2010), který se snaží upozornit na nerovnost mezi majoritou a minoritou, i když to na první pohled vypadá, že silně straní majoritě, zdůrazňuje, že se vyjadřuje pouze sám za sebe. Přesto stojí za to se nad článkem zamyslet, neboť zde hovoří o aktuálních politických problémech, ač téměř výsměšným tónem.

„Tady už nejde o politickou korektnost. Jde o klasickou manipulaci. Agentura EU pro základní práva představila včera Evropskému parlamentu pochvalnou zprávu. V ČR ubývá rasově motivovaných útoků. Agentura EU si pro porovnání vzala jako bernou minci období od roku 2000 do roku 2008. V roce 2000 bylo prý v České republice celkem 364 rasově motivovaných činů. Vrchol přišel o dva roky později, kdy se počet takových činů vyšplhal až na 473. Od roku 2008 nám podle oficiálních statistik počet rasově motivovaných útoků prý už jen klesá.

Počet oficiálně registrovaných napadení však prý podle agentury nemusí nutně odrážet jejich skutečný stav, neboť 32 % procent Romů žijících v ČR podle unijní agentury vypovědělo, že bylo terčem napadení, útoku či hrozeb, které měly rasistické pozadí. To prý dělá z českých Romů podle unijní zprávy jednu z nejohroženějších menšin v Evropě. Nechám stranou fakt, že v roce 2001 se při sčítání lidu přihlásilo k romské národnosti pouze 11 746 osob. Daleko důležitější je něco zcela jiného. Všimněte si, prosím, že zde není ani nejmenší zmínka, či snad jen náznak, o útocích Romů na příslušníky většinové společnosti v České republice. Zdá se tedy, že tyto útoky již z nějakého zvláštního principu nikdy rasově motivované nejsou?“ (<http://frantisekmatejka.blog.idnes.cz/c/142795/Tak-pry-u-nas-ubylo-rasove-motivovanych-utoku-Myslite-si-to-take.html>, 2. 12. 2010)

Mohli bychom se pozastavit nad posledními větami autora, které sám považoval za tak důležité. S tímto názorem se setkáváme u majority až příliš často a

pokud jsou o tomhle lidé přesvědčeni, je jasné, že to pouze přitěžuje vztahům mezi Romy a majoritou. Mají takovou moc média? Kvůli tomu se těžko můžeme dobrat pravdy. V listopadu 2010 proběhla přednáška pro střední školy „Šikana a Kyberšikana“.

Na této přednášce vystoupil jeden z členů romské hudební kapely Gipsy.cz a upozornil, že ačkoli panuje rozšířený názor, že jsou v našem státě Romové diskriminováni a často rasisticky napadáni, není to tak docela pravda a ve srovnání s ostatními zeměmi z toho nevycházíme o nic hůře. Dodával, že mluví především z vlastní zkušenosti.

Přesto stále diskriminace zůstává viditelným problémem. Je problémem nejen pro Romské spoluobčany, ale také dopadá na naši ekonomiku a ovlivňuje majoritní společnost, o čemž mluví následující článek: *„Sociální vyloučení Romů způsobuje České republice mnohamiliardové ztráty“*:

„Je to nejen sociální problém a otázka lidských práv, ale i ekonomická výzva. Sociální vyloučení Romů má pro Českou republiku za následek mnohamiliardové ekonomické ztráty. Jak vyplývá z informací, které v Praze na pátečním semináři platformy EU pro sociální začleňování Romů poskytli Christian Bodewig ze Světové banky a Eva Hromádková z výzkumného střediska CERGE-EI, ztrátu produktivity v roce 2008 lze odhadnout na 9,7 miliardy korun a ztrátu přímých rozpočtových nákladů na 6,2 miliardy korun. A to je přitom spodní hranice odhadů.

Podle dokumentu Světové banky, který vypracovávají Bodewig a Hromádková, jsou ekonomické ztráty důsledkem vyšší nezaměstnanosti a nižších mezd mezi sociálně vyloučenými Romy ve srovnání s českým průměrem. Nižší mzdy a nižší zaměstnanost se odrážejí v nižších daňových příjmech státu, vyšších výdajích na sociální dávky a hlavně mají za následek nižší produktivní přínos sociálně vyloučených romských pracovníků pro hospodářství.

Podle obou ekonomů existují pádné hospodářské důvody pro investice do sociálního začleňování Romů, a to zejména do vzdělávání, protože hlavním důvodem nezaměstnanosti a nižších mezd mezi sociálně vyloučenými Romy je nižší úroveň vzdělání. Zpráva dokládá významný pozitivní vliv vzdělání na mzdy. „Snahy o podporu sociálního začleňování romského obyvatelstva budou mít pravděpodobně největší přínos, zaměří-li se na podporu přístupu ke kvalitním vzdělávacím

programům určeným romským dětem ve věku od jednoho do šesti let,“ praví se v návrhu dokumentu. Dále doporučuje pobídky pro sociálně znevýhodněnou mládež, aby se vzdělávala i po ukončení povinné školní docházky.“ (<http://romove.radio.cz/cz/clanek/22409>, 16. 10. 2010)

2.2.3 Vyhraněné postoje z hlediska psychologie

Na internetových stránkách byl zveřejněn graf poukazující na to, že až 70 % Čechů se ztotožňuje s některými idejemi ultrapravice:

“Pro pravicový extremismus jsou podle odborné literatury a expertů charakteristické autoritářské, nacionalistické, rasistické, antisemitské a protiromské postoje, dále nevraživost k cizincům, homofobie a kolektivismus“, uvedli autoři průzkumu. (<http://www.novinky.cz/domaci/219252-sedmdesat-procent-cechu-se-ztotoznuje-s-nekterymi-idejemi-ultrapravice.html>, 9. 12. 2010)

Češi jsou kolektivně často označováni za poměrně xenofobní národ, což by mohlo vysvětlit negativní postoj nejen ke všem cizincům, ale především k Romům. Je ovšem pravda, že člověk sám o sobě má obavu ze všeho, co je pro něj neznámé a neprozkoumané. A na tomto článku se ukazuje, že tento postoj sdílí hlavně riziková skupina nezaměstnaných, skupina lidí s nízkým vzděláním a osoby, kterým chybí rodinné zázemí. Taková riziková skupina bývá častěji tvořena muži a nezaměstnanými.

„Lidem spadajícím do této skupiny častěji chybí dostatečný řád a pořádek ve společnosti, objevují se u nich znaky anomie, tzn. pocit rozpadu norem, nedostatečná společenská kontrola a osobní vykořeněnost“, konstatovali sociologové. Ti také dále uvádí, jak patrná je síla frustrace v profesní sféře, rodinném životě, v hodnocení fungování společnosti a v oblasti materiálního zabezpečení.

„Autoři průzkumu tvrdí, že většinou nabývají dojmu, že nemohou ve společnosti uplatnit své schopnosti, charakteristickým rysem je i pocit nespokojenosti s okolím a pocit nepochopení ze strany ostatních lidí. Mají rovněž problémy s osobnostní labilitou, jež se projevuje nepromyšlenými a afektivními činy, radikálové jsou také často závislí na mínění a standardech skupiny přátel.“ (<http://www.novinky.cz/domaci/219252-sedmdesat-procent-cechu-se-ztotoznuje-s-nekterymi-idejemi-ultrapravice.html>, 9. 12. 2010)

Dle tohoto výzkumu lze soudit, že čím je člověk vzdělanější a vyrovnanější, tím více je obeznán s problematikou a tím více je tolerantní a přizpůsobivější. To ale není samo o sobě tak jednoduché. Odbočíme-li na chvíli, můžeme se na tuto problematiku podívat z psychologického hlediska, hraje zde roli více faktorů.

„Člověk od mládí není vůbec tak zlý, není pouze dostatečně dobrý vzhledem k požadavkům moderního společenského života. Avšak je třeba dodat, že tyto požadavky si člověk vytvořil sám, a jimi si tedy vytvořil past na svůj vlastní život.“ (Nakonečný, 1997, s. 204)

Věc by se dala vyložit tak, že požadavky společnosti na jednotlivce jsou příliš neúnosné a lidé si je kompenzují jinak, například vybočujícím asociálním chováním a protože Romové nejsou schopni prosadit se podle našich „kladných měřítek“, kompenzují si své sociální nedostatky pro společnost nepřijatelným chováním. To se zcela zásadně může odrazit na vztahu jednotlivců majority a Romů. Co ale se samotným pocitem nepřátelství vůči Romům. Rizikovou skupinu lidí na okraji společnosti, kteří právě nejčastěji propadají agresi, vystihuje publikace Milana Nakonečného:

„Psychologicky složitý je pocit nepřátelství spojený s některými agresivními akty. Existuje jakési „instrumentální nepřátelství“, které slouží nevědomě k udržování a zvýšení sebeúcty. (A. Storr). Nepřátelství je vyvoláno, když je ohrožena sebeúcta (R. K. White a R. Lippit 1960) a agrese slouží pak k jejímu obnovení. Mnozí lidé, píše Berkowitz (1962) jednají agresivně jen proto, aby přesvědčili sami sebe i jiné osoby, na nichž jim záleží, o své nadřazenosti, a mají rozkoš z ponižování druhých, ale prokazují tak vlastně komplex nízké sebeúcty. Lidé s nízkou sebeúctou mají relativně stálé a silné dispozice k nepřátelství.“ (Nakonečný, 1997, s. 218)

Tohle zdaleka není nijak vzácný jev, nejednou můžeme být svědky toho, že nejagresivnější jedinec je právě ten nejvíce přehlížený a podceňovaný. Ve větším měřítku se to může odrazit samozřejmě na větším množství lidí a pak mohou vznikat násilně orientované skupiny. Dnešní společnost je však až příliš náchylná k tomu, aby odsouvala stranou slabé a neúspěšné jedince. To se samozřejmě netýká jen situace v naší republice, jde o problém celosvětový. Stále větší nároky, které klade společnost na jedince, se stávají pro mnohé z nás nesplnitelné.

Vraťme se ale zpět k problematice vztahu majority a Romů. Lze souhlasit s malou informovaností všech zúčastněných stran. V úvodu publikace Slovo 21, která již byla v předchozím textu citována, je zajímavá část zmiňující počátek výzkumu.

„Začátkem roku 2006 jsme organizovali konferenci romských žen ČR. Zúčastnily se jí ženy z 28 měst Čech a Moravy, převážně aktivistky nevládních organizací, romské koordinátorky a asistentky terénní a sociální pracovnice. Z dvoudenní diskuze vyplynulo, že se o každodenním životě našich romských spoluobčanů téměř nic neví. V médiích se někdy objeví informace o otevřené diskriminaci, ale ta skrytá, která je možná ještě nebezpečnější, není nikde chycena.“
(Slovo 21, 2007, s. 7)

Nabízí se tedy otázka, zda je možné, abychom k sobě našli cestu přes vzájemné poznání a pochopení. Skutečnost je taková, že o Romech toho víme málo, o jejich zvycích, kultuře i historii. Vzděláváním Romů se dnes v České republice zabývá spousta odborníků a pedagogů, ale otázkou je, zda by nebylo vhodné zaměřit se také na opačnou stránku věci, tedy na vzdělávání majority o Romech.

Dovolme si zde malé odbočení a shrňme poznatky této kapitoly. Bohužel bychom si měli být vědomi, že převažuje na Romy negativní názor, a to už i u velmi mladé generace, takže je zřejmé, že by nebylo jednoduché jen tak přijít na základní školy a začít děti od prvních tříd učit o soužití mezi Romy, jinými menšinami a majoritou. Přesto by snad alespoň částečné řešení mohlo být v tom, že by se v rámci například občanské nauky děti seznámily podrobněji nejen s Romy, jakožto nejpočetnější menšinou v ČR, ale také s ostatními menšinami a učily se tak být chápavější a tolerantnější vůči jejich postojům a zvykům. Jde tedy o celkovou multikulturní výchovu. Zde by víc než kde jinde musel být vyučující citlivý na tuto problematiku a sám nezaujatý a měl by být schopen zdržet se od případných vlastních negativních postojů.

3. Multikulturní výchova a vzdělávání Romů

Navazme na předchozí téma vzdělání v této kapitole, na to, jak je možné docílit zlepšení vztahů mezi majoritou a Romy. Velkou pomoc nám nabízí systém vzdělávání. Trendem posledních let je právě multikulturní výchova. Jde o to, nejen vzdělávat odborníky, kteří se Romy zabývají, tedy například pedagogy. Bylo by také v hodné seznámit širokou veřejnost s romskou kulturou. „Vědní obor romistika nám nabízí možnost se s Romy podrobně seznámit. Tento obor začal být rozvíjen po druhé světové válce na světových univerzitách. K tomu, abychom zvýšili úroveň vzdělanosti romského etnika, musíme akceptovat sociální a kulturní odlišnosti ve výchovně – vzdělávacím procesu. Z tohoto důvodu se na Pedagogické fakultě UK podrobněji romštinou začali zabývat od roku 1990. Cílem romistiky je výchova budoucích pedagogů, k toleranci a respektu k odlišným kulturám, seznámení se s romským jazykem, romskou historií, zvyky a samozřejmě zvyšování a zkvalitňování vzdělávání romské populace prostřednictvím připravených učitelů pro výuku romských žáků“. (Šotolová, 2008, s. 64, 65)

Je alarmující, že značná část romské populace dosáhla pouze základního vzdělání a další velká část Romů opustila základní školy v nižším, než v posledním ročníku. Celá situace je o to horší, že je to problém mnoha dlouhých desetiletí.

„Pokud se děti pravidelně nezúčastňují povinné školní docházky, dostávají se do znevýhodňujících situací vůči ostatním spolužákům, propadají, opakují ročníky, mají snížené známky z chování. Díky tomu jsou pak romské děti převáděny častěji do zvláštních škol.“ (Nečas, 2002, s. 54)

„Neuspokojivý stav vzdělávání Romů vyplývá z různých sociálních a historicky podmíněných důvodů. Velký počet romských dětí dosahuje jen nejnižšího možného stupně vzdělání. Mnoho jich je i nadále v základních školách praktických (dříve zvláštních). Aby byl zastaven společenský propad romských komunit, realizují se některé vyrovnávací postupy (afirmativní akce). Tato opatření nepovažujeme za pozitivní diskriminaci, vláda ČR je označuje jako vyrovnávací postupy, jsou povoleny Mezinárodní úmluvou o odstranění všech forem rasové diskriminace, Rámcovou úmluvou o ochraně národních menšin. Mají směřovat k integraci Romů, které se dosáhne především aktivitami zaměřenými na vzdělání.“ (Šotolová, 2008, s. 68)

Pravdou zůstává, že problematika vzdělání Romů není problém jen České republiky. Vstupem ČR, Slovenské republiky, Maďarska, Bulharska a Rumunska do Evropské unie se několik milionů Romů stalo občany Evropské unie. Životní status některých Romů zůstává na nejnižší možné úrovni, která se už jinde v Evropské unii nevyskytuje. Velká sociální zanedbanost je někdy generačně podmíněna. Těmto lidem často chybí vnitřní síla se téhle situaci postavit a vymanit se z problémů, jako je bída, nevzdělanost a následná nezaměstnanost.

Pokud majorita nebude ochotna pomoci romské národní menšině, nebudou Romové patrně nikdy schopni tuto situaci sami řešit. (Šotolová, 2008)

„Zůstává zde také povinnost České republiky, která se při vstupu do Evropské unie zavázala k dodržování mnoha pravidel a splňování určitých kritérií, kdy jedno z kritérií je politického rázu a kandidátské země musí mít stabilní instituce zaručující demokracii, právní stát, dodržování lidských práv, úctu k menšinám a jejich ochranu.“

(Člověk a jeho práva, svazek 18, s. 19)

V současné době existuje propojený systém zaměřený na vzdělávání Romů. I když není v ideální podobě, stále můžeme tvrdit, že se vyskytuje snaha problematiku vzdělání řešit. Je třeba od prvních okamžiků, kdy Romové nastoupí povinnou školní docházku čelit různým problémům. Jde například o jazykovou bariéru, se kterou velmi často Romové nastupují do prvních tříd základních škol. Vypořádání se s celkovou sociální situací, dále pozitivně motivovat ke škole nejen děti, ale také rodiče dětí, a trpělivě s nimi pracovat od začátku. Jako pomoc se nám nabízí pěstování přirozeného talentu a schopností dětí, které se ve škole přirozeně projeví. (Šotolová, 2008)

Mateřské školy

Je nezbytně nutné zvýšit počet romských dětí, které by docházely do mateřských škol, a to alespoň dva roky před tím, než nastoupí povinnou školní docházku. V mateřských školách lze vytvořit příznivou situaci pro budoucí vzdělávání romských dětí:

- *„Neformálním využitím emocionálního působení romštiny jako mateřského jazyka dětí prostřednictvím dobrovolných spolupracovníků z řad romského obyvatelstva, popřípadě i využitím konverzačního minima romštiny ze strany učitelky.*
- *Vytvářením základů českého jazyka u romských dětí.*
- *Postupným vytvořením podmínek k tomu, aby současně s rozvíjením jazyka českého mohl být u dětí rozvíjen i jazyk romský: romštinu využívat jako pomocný didaktický prostředek k snazšímu pochopení češtiny.“ (Šotolová, 2008, s. 40)*

Základní škola

Je nutné posoudit připravenost dítěte na docházku a neuplatňovat na romských dětech typy testů standardizované na neromskou populaci. Je to třeba od počátku povinné školní docházky:

- *„Vytvářet příznivou atmosféru pro rozvoj romského dítěte a pěstování jeho pocitu lidské důstojnosti (pozitivní informace o historii a kultuře Romů, uplatnění jejich specifických pozitivních schopností, emocionální využití romštiny např. s pomocí romských spolupracovníků).*
- *K překonání jazykových problémů a rozdílů v připravenosti na vzdělání zřizovat od 1. ročníku málopočetné vyrovnávací třídy.*
- *Vypracovat a uplatnit projekt tříd pro romské žáky s rozšířenou hudební a pohybovou výchovou apod.*
- *V práci školních družin uplatňovat specifické zájmové činnosti pro romské žáky, zaměřené na rozvoj jejich přirozených schopností a zájmů (hudba, tanec apod.).*

- *Podle množství zařadit do jejich studijního plánu výuku romštiny jako nepovinného předmětu.*
- *Zavést do učebních osnov výchovu zaměřenou na pochopení ostatních kultur a menšin včetně romské, jejich historie a kultury.*“ (Šotolová, 2008, s. 41)

Střední školy

Aby se romská mládež mohla realizovat a uplatnit, je třeba zřizovat:

- *„Speciální rodinné školy pro absolventy zvláštních škol a žáky s neukončeným vzděláním na základní škole. Výuku zaměřit na doplnění žádoucí míry učiva a získání poznatků a dovedností pro vedení domácnosti, péče o děti a rodinu, základy vaření a šití, základní občanskou orientaci apod., i na získání kvalifikace a profesionálního uplatnění.*
- *Žákům, kteří projeví zájem a schopnosti, přednostně umožnit vyučení nebo studium ve střežení škole.*“ (Šotolová, 2008, s. 41)

Odborné učiliště

- *„Vytvářet podmínky pro vyučení romských žáků v jim přiměřeném oboru.*
- *zřizovat specifické učební obory, které vycházejí z romských tradic: košíkařství, hrnčířství, mědítepectví, kotlářství, ale i obory potřebné pro jiné společenské uplatnění – stavebnictví, oděvnictví, zpracování kůže a dřeva, obuvnictví, kadeřnictví, sklářství, oprava hudebních nástrojů apod.*
- *uplatnit formu zaškolování na některé práce vhodné pro romské žáky.*“ (Šotolová, s.41, 2008)

Dále se doporučuje ve středních pedagogických, středních zdravotnických a středních sociálně-právních školách organizovat kurzy pro romské občany s tím, že se absolventi budou moci uplatňovat v těchto sférách jako pomocní pracovníci.

Mělo by se dále umožnit romské mládeži i dospělým bez ukončení základního vzdělání, aby byli zařazeni do kurzů, napomáhajících k úspěšnému

ukončení základního vzdělání. Tyto kurzy by měly být organizovány základními nebo středními školami. (Šotolová, 2008)

3.1 Osvěta veřejnosti

Považujeme za důležité, že je třeba nejen vzdělávat odborníky na romskou problematiku a Romy samotné, ale že by měla být s tímto problémem seznámena široká veřejnost. Jak už bylo řečeno, prvky rasismu vůči Romům se objevují dnes i mezi žáky základních škol. Měli bychom být schopni tomu alespoň z části předcházet. Nápomocná nám při tom může být již zmiňovaná multikulturní výchova.

„Multikulturní vzdělávání zahrnuje vzdělávací politiku a praxi obsahující vzdělávací potřeby jednotlivých skupin společnosti s rozdílnou kulturní tradicí. Za minimální požadavek se považuje to, že většina se učí o menšinách a každá menšina se učí o dalších menšinách a většině.“ (Člověk a jeho práva, svazek 17, s. 16)

Velkým předpokladem k multikulturní výchově je respekt.

„Respekt znamená přirozené uznání svobody a soukromí druhých.“ (Člověk a jeho práva, svazek 17, s. 16)

Připomeňme si, že lidé, i když nejsou stejní ve vzhledu, kultuře, pohlaví a jiných kriteriích, si mají být ve vzájemných vztazích rovnocenní. To tedy znamená, že bychom vždy měli respektovat lidskou důstojnost ostatních lidí.

Vraťme se k problematice vzdělání. Stejně základní vzdělání by mělo všem pomoci k tomu, abychom byli mezi sebou rovnocenní.

„Bezesporu významným příspěvkem k omezení nerovného postavení celých skupin i národů je celosvětové rozšíření vzdělanosti. Vytváření rovných podmínek pro všeobecnou dostupnost základního vzdělání pomáhá vyrovnávat zásadní rozdíly mezi dříve rozvojovými a rozvinutými státy. Rozšiřování vzdělanosti přirozeně vede i ke zvýšení odpovědnosti každého jednotlivce za získání vzdělání. V současné době jde hlavně o rozšiřování informací tak, aby byly dostupné všem. Pochopitelně v této souvislosti je mnoho dosud nedořešených problémů, co všechno má být součástí základního vzdělání, zejména pokud se týká schopností a potřeby si vzájemně porozumět (rozhodně to není jen schopnost umět číst, psát a počítat).“ (Člověk a jeho práva, svazek 17, s. 19)

Rozumným řešením je zavést multikulturní výchovu v rámci všeobecného vzdělávání na základních školách, i když by samozřejmě taková výchova neměla být součástí jen jednoho předmětu, ale měla by se prolínat napříč celým vyučováním. Je to otázka nejen našich škol, ale i ostatních evropských škol.

Existují modely výchovy k občanským hodnotám v evropských školách, které lze rozdělit do tří skupin:

„Model kognitivní, tj. modely osnov občanské výchovy založené na předávání určitých poznatků,

modely emotivní, tj. modely založené na citu a zájmu,

modely experimentální, tj. modely založené na mnohostranném přístupu jak v teorii, tak v praxi.“ (Člověk a jeho práva, svazek 17, s. 45)

Nakonec ale záleží na mnoha okolnostech, jak se jednotlivé školy postaví k otázce multikulturní výchovy. Ať už se to projeví při sestavování osnov jednotlivých předmětů, či v osobnosti pedagoga, který sám zváží, do jaké míry žáky a studenty poučí a zahrne do výuky multikulturní vzdělávání.

4. Interpretace výsledků průzkumu

4.1 Úvod k šetření

Cílem vlastního šetření bylo získat určitý náhled na názory majority na Romy. Na to, jak běžní lidé vnímají soužití mezi Romy a jak často se s Romy setkávají v běžném životě. Šetřením by se také zjistit, jak je majorita obeznámena se životem Romů, s jejich zvyky, kulturou, významnými osobnostmi. Celkově jde o zamyšlení nad tím, jak moc nám Romové zasahují do našeho života.

V šetření jsme zvolili formu dotazníku. Dotazníky byly sestavovány s hypotézou, že náš pohled na Romy stále výrazně ovlivňují předsudky vůči romské společnosti. Tyto předsudky výrazně ovlivňuje neznalost romské etnika, jako takového. To se promítá na vztazích mezi majoritní společností a Romy a negativně to ovlivňuje naše soužití. Romové se stále setkávají v naší společnosti s nepochopením a členové majoritní společnosti se domnívají, že Romové jsou v určitých ohledech neprávem zvýhodňováni.

Dotazník byl zadán 50 respondentům majoritní společnosti. Společnost byla dále rozdělena na vzorek odborné veřejnosti, kde byli zahrnuti lidé, kteří buď učí ve školách, kde jsou integrováni Romové, studují speciální pedagogiku nebo ji už vystudovali či jinak pracují s Romy. U těchto lidí je předpoklad, že jejich odpovědi budou citlivější k danému tématu. V této oblasti bylo celkem 10 respondentů. Větší část dotázaných byla široká veřejnost ve věku 20 – 45 let a zde bylo vyplněno celkem 40 dotazníků. Šlo nám tedy nejen o celkové zjištění přístupu majority k romské společnosti, ale současně nás také zajímá, jestli se liší pohled odborníků, kteří se s Romy v praxi setkávají a jsou více zainteresováni do tématu, a běžných lidí z majoritní společnosti, kteří se nespecializují na romskou problematiku. Dotazník obsahuje 16 otázek, členěných po třech tematických okruzích vždy po pěti otázkách, přičemž poslední otázka je otevřená.

4.2 Vyhodnocení dotazníku

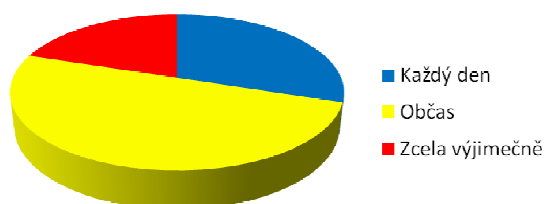
4.2.1 První část

Prvních pět otázek je obecně zaměřeno na romské společenství. Zjišťujeme zde, jak často se respondenti s Romy setkávají v běžném životě, jak o nich smýšlí, zda se setkávají osobně s diskriminací Romů, a jak vnímají situace, ve kterých se Romové mohou cítit znevýhodněni.

Otázka č. 1: Jak často se setkáváte v každodenním životě s Romy?

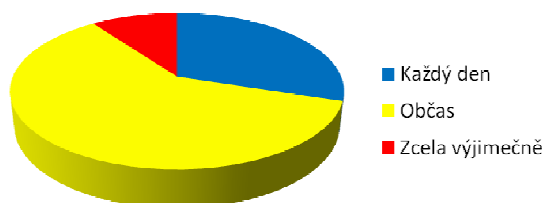
- a) Každý den
- b) Občas
- c) Jen zcela výjimečně

Z odborné veřejnosti celkem 30 % odpovědělo, že se s Romy setkává každý den, dalších 20 % odpovědělo, že se s nimi v současné době setkává jen zcela výjimečně, a zbylých 50 % odpovídalo, že se s Romy setkává občas (viz graf č. 1).

Graf č. 1

Laická veřejnost nejčastěji odpovídala, že se s Romy setkává občas, bylo to celých 60 %, jen 10 % odpovídalo, že Romy potkává zcela výjimečně, a zbylých 30 % zaškrtnulo odpověď, že se s Romy setkává každý den (viz graf č. 2).

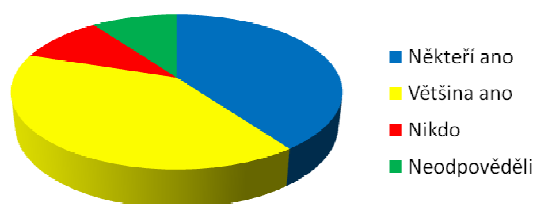

Graf č. 2

Otázka č. 2: Myslíte si, že někteří Romové se nehlásí ke své národnosti z obavy, že by mohli být ve společnosti znevýhodněni nebo že se za svou národnost stydí?

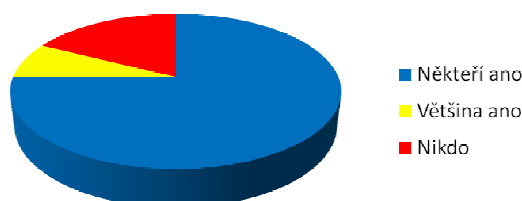
- a) Někteří ano
- b) Většina z nich ano
- c) Nikdo z nich

Z odborné veřejnosti celkem 10 % na tuto otázku neodpovědělo, následně pak 10 % dotázaných odpovědělo za c), a 40 % stejně za a) a b) (viz graf č. 3).

Graf č. 3

U druhé části veřejnosti až 75 % dotázaných odpovídalo za a), minimální část, tedy 7,5 % odpovědělo za b) a 17,5 % odpovídalo za c) (viz graf č. 4).

Graf č. 4

Otázka č. 3: Myslíte si, že jsou Romové v naší společnosti omezováni víc, než všichni ostatní?

- a) Ano, myslím si to
- b) Nejsou
- c) V některých oblastech – uveďte prosím příklady v jakých:

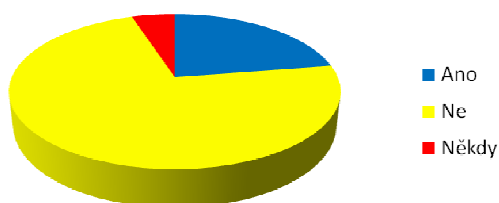
Třetí otázka navazuje na druhou otázku. V druhé otázce se odpovědi dotázaných významně lišily mezi odbornou a neobornou veřejností, ve třetí otázce se rozdíl odpovědí ještě prohlubují.

Odborná veřejnost odpovídala jen ve 30 % za b) a v 70 % odpovídala, že Romové jsou v naší společnosti v některých oblastech znevýhodňováni, nejčastěji se jako příklad objevovalo v zaměstnání, několikrát se objevil i názor, že jsou kulturně znevýhodněni. Odpověď za a) se zde vůbec neobjevila (viz graf č. 5).

Graf č. 5

U zbylých respondentů se objevila odpověď za a) u 22,5 %, za b) odpovídalo 72,5 % a za c) pouze 5 % (viz graf č. 6).

Graf č. 6

Lze zde tedy z odpovědí vyčíst, že laická veřejnost se domnívá, že pokud jsou Romové v jistých oblastech znevýhodněni, mohou si za vzniklou situaci sami, není na vině systém, který zde ve státě máme nastavený, kdežto odborníci připouštějí,

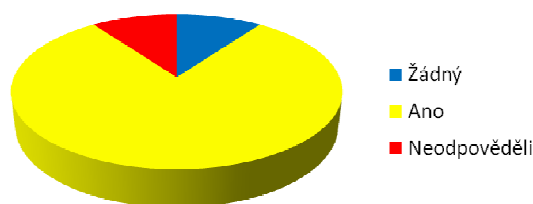
že problém je složitější a Romové ne vždy sami odpovídají za vzniklé, pro ně znevýhodněné situace.

Otázka č. 4: Vidíte nějaký rozdíl mezi romskými rodinami a majoritními rodinami? (majorita – většinová společnost)

- a) Žádný
- b) Ano, mají své zvláštnosti

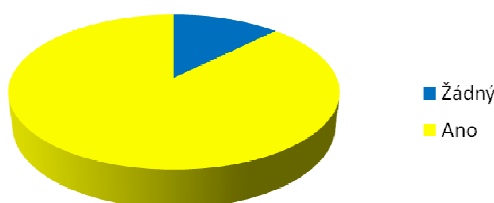
U této otázky byl velký předpoklad, že se většina dotázaných přikloní k odpovědi za b), pokud jsou si alespoň z části vědomi toho, že mezi majoritou a Romy se vyskytují vztahové problémy.

U odborné veřejnosti 10 % neodpovědělo na otázku, dalších 10 % odpovědělo za a) a zbylých 80 % dotázaných odpovídalo za b) (viz graf č. 7).

Graf č. 7

Laická veřejnost odpovídala za a) pouze v 12,5 % dotázaných a v 87,5 % odpovídala za b) (viz graf č. 8). Můžeme tedy říct, že očekávaný předpoklad se naplnil.

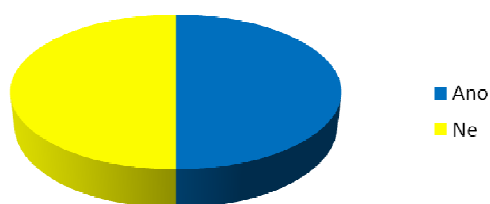
Graf č. 8

Otázka č. 5: Setkali jste se někdy osobně s diskriminací Romů?

- a) Ano, několikrát
- b) Ne, nikdy

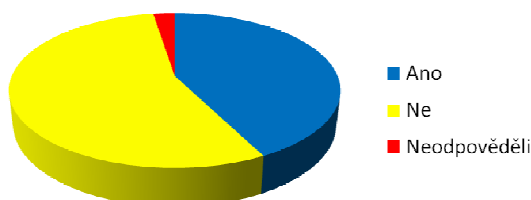
U této otázky se záměrně neptáme na pozitivní nebo negativní diskriminaci, ale jde nám pouze a diskriminaci jako takovou. Tedy zda se dotázaní setkali někdy s tím, že se s Romy jednalo někdy jinak, než s příslušníky majoritní společnosti.

Odborná veřejnost odpověděla přesně 50 % za a) a 50 % za b) (viz graf č. 9).

Graf č. 9

Laická veřejnost nejčastěji odpovídala za b) a to v 55 % a za a) 42,5 % a zbylá 2,5 % respondentů na otázku neodpověděla (viz graf č. 10).

Graf č. 10

4.2.2 Druhá část

Další navazující blok pěti otázek zaznamenává znalosti ze života Romů. Otázky se týkají historie Romů, odkud Romové přišli, jak dlouho se zdržují na našem území, zda dotázaní znají nějaké romské zvyky, nebo významné osobnosti a také zda mají představu o poměrně nedávné historii, tedy o tom, co se s Romy dělo během 2. světové války.

Původní předpoklad byl, že dotázaní respondenti budou mít s touto částí největší problémy, nebudou s tímto tématem seznámeni. U laické veřejnosti byl tento předpoklad větší, než u odborné, ale i tak z výzkumu vyplývá, že nikdo z dotázaných nedokázal na všech pět otázek odpovědět správně.

Otázka č. 6: Víte, odkud Romové původně pocházejí?

- a) Ne
- b) Nevím a nikdy mě to příliš nezajímalo
- c) Ano, pocházejí z (uved'te oblast):

Zde nás nejvíce zajímá, kolik dotázaných respondentů odpoví za b) a následně kolik dotázaných odpoví za c). Odpověď za b) je zde uvedena účelně, bylo pro nás důležité zjistit, kolik respondentů se postaví k dané problematice s lhostejností a s tím, že o toto téma se nikdy nezajímali, ani s ním nejsou seznámeni.

Další předpoklad byl, že u odborné veřejnosti budou odpovědi převážně za c), což se také splnilo. Dotázaných 90 % odborníků odpovědělo za c) a všichni se shodují na názoru, že Romové pocházejí z Indie. Pouze 10 % dotázaných odpovědělo za a).

Pestřejší odpovědi nabídla laická veřejnost, zde 15 % odpovědělo, za a) a 22,5 % odpovídalo za b). Skutečně se projevil nezájem o dané téma a odpovědi za b) bylo více, než za a). Na danou otázku vůbec neodpovědělo 2,5 % a zbylých 60 % odpovídalo za c). Nejčastější odpověď, odkud Romové pocházejí, je, že přišli z Indie, dále se pak hodně objevuje názor, že původ mají v Egyptě či Rumunsku a Bulharsku. U jednoho z dotázaných se objevuje také odpověď, že novodobí Romové, tedy Romové, kteří přišli na naše území po 2. světové válce, pocházejí vlastně ze Slovenska.

Otázka č. 7: Víte aspoň přibližně, kdy se Romové objevili na našem území?

- a) Ne
- b) Ne a nikdy jsem nad tím nepřemýšlel(a)
- c) Ano, bylo to přibližně:

V této otázce také záměrně necháváme možnost za b), abychom opět zjistili, kolik respondentů se o dané téma vůbec nezajímá. Většina dotázaných z odborné veřejnosti byla schopná se shodnout, že Romové přišli na naše území mezi 13. – 15. stoletím, celých 70 % odpovědělo za c). 10 % odpovědělo za b) a zbylých 20 % dotázaných odpovědělo za a).

U laické veřejnosti 32,5 % odpovědělo za a), 30 % za b) a pouze 37,5 % odpovídalo za c), kdy se odpovědi hodně lišily. Někteří dotázaní se domnívají, Romové tu byli odjakživa, převládá názor, že Romové přišli v 15. století, tedy na přelomu středověku a novověku.

Otázka byla záměrně náročná, pokud se o Romy nezajímáme více, pravděpodobně nebudeme schopni ji zodpovědět přesně, navíc se prameny liší, a jak se můžeme dočíst v první kapitole o historii Romů, prameny ani nejsou jednotné a ne vždy se shodují na přesném datování.

Otázka č. 8: Znáte nějaké romské zvyky?

- a) Ne
- b) Ano, například:

Otázka č. 9: Znáte nějaké romské osobnosti, například spisovatele, hudebníky atd.?

- a) Ne
- b) Ano, znám například:

Tyto dvě otázky spolu navzájem souvisí, obě vypovídají o znalostech romské kultury. Předpoklad byl, že si respondenti pravděpodobně nevybaví mnoho zvyků z romské společnosti, a pokud ano, tak spíše zvyky s negativním dopadem. U odborné veřejnosti se v 80 % objevily odpovědi, které se týkaly romských rodin,

obřadních zvyků při svatbách, křtech. Dotázaných 20 % si nevzpomnělo na žádný zvyk.

Laická veřejnost si ve 40 % vybavila společenské zvyky Romů, ačkoli se velmi často objevovaly v dotaznících odpovědi typu:

„Romové mají zvyk krást.“

Větší šance byla, že si vzpomenou alespoň na jednu významnou či mediálně známou osobu z romské společnosti, díky například oblíbeným hudebním soutěžím na komerčních televizích. U odborné veřejnosti odpovědělo za a) 30 % dotázaných a zbylých 70 % si vždy vzpomnělo alespoň na jednu romskou osobnost.

U laické veřejnosti si 30 % dotázaných nevzpomnělo na žádnou významnou osobu a 70 % dotázaných nejčastěji odpovídalo, že znají romské hudebníky, jako je kapela Gipsy.cz, Martina Balogová, Monika Bagárové, Vlasta Horváth.

Otázka č. 10: Víte, jaký byl přístup k Romům během 2. světové války?

- a) Ne
- b) Ano (stručně popište):

Příliš nás nepřekvapí, že z odborných respondentů 90 % zadalo b) a odpovídalo na tuto otázku tak, že Romové byli vyhlazováni, byli prohlášeni za podřadnou rasu a vyvražďováni v koncentračních táborech.

Tato otázka není příliš těžká, pokud si uvědomíme, že za 2. světové války byli vyvražďováni všichni, kteří nesplňovali určitá kritéria pro nadřazenou germánskou rasu, a to Romové nesplňovali. Přesto z laické veřejnosti 42,5 % odpovědělo za a) a zbylých 57,5 % odpovídalo za b), kdy se ve všech případech shodovaly odpovědi v tom, že Romové byli vyvražďováni jako podřadná rasa.

4.2.3 Třetí část

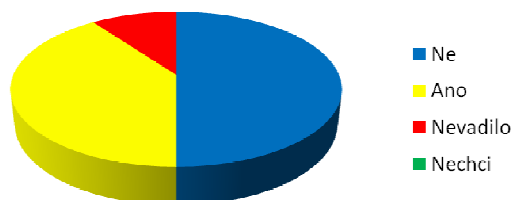
Předposlední část se zaměřuje na osobní vztah mezi tázanými a romskou minoritou. Předpoklad byl, že většina respondentů nebude mít s Romy příliš dobré vztahy a spíše se přikláníme k názoru, že respondenti budou mít vztahy lhostejné až negativní, zvláště pak respondenti z laické veřejnosti.

Otázka č. 11: Máte mezi svými přáteli nějakého Roma?

- a) Ne
- b) Ano
- c) Ne, ale nevadilo by mi se s nimi přátelit
- d) Ne, nechci se s nimi přátelit

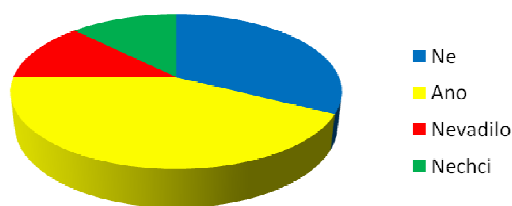
U těchto otázek osobnějšího charakteru se poněkud smývá význam odborné a laické veřejnosti. Záměrně jsme zde rozšířili odpovědi o c) a d), abychom dali tázaným možnost vyjádřit lépe svůj názor.

Odborná veřejnost nejčastěji odpovídala za a), a to v 50 %, za b) ve 40 % a jedna odpověď byla za c) tedy 10 %. Odpovědi za d) se zde neobjevily (viz graf č. 11).

Graf č. 11

Odpovědi laické veřejnosti byly různorodější, zde za a) odpovídalo 32,5 %, za b) 42,5 %, za c) 12,5 % a taktéž 12,5 % odpovídalo i za d) (viz graf č. 12).

Graf č. 12

Otázka č. 12: Pokud byste chtěli adoptovat dítě, vadilo by vám, kdyby bylo romské národnosti?

- a) Ne, neměl(a) bych s tím problém
- b) Ano, vadilo by mi to (uveďte důvod):

Otázka s tímto tématem je hodně choulostivá a náš předpoklad je, že jen minimum lidí z obou skupin by odpovídalo za a).

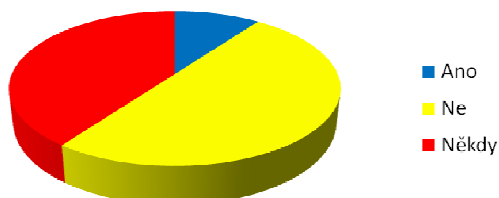
U odborné veřejnosti 20 % odpovídalo, za a) a zbylých 80 % za b), u laické veřejnosti bylo celých 30 % pro a) a 70 % pro b). Jako nejčastější odpověď u b) se objevovaly obavy z toho, že romské dítě by mělo jiné dispozice a bouřlivější povahu v genech. Byla zde obava se zvládnutím jeho výchovy. Dále se často respondenti obávali toho, že by museli čelit diskriminaci ze strany svých spoluobčanů v případě, že by adoptovali romské dítě. Také se zde ale objevil názor, že pokud by tázaný žil v jiném státě, měl by menší problém s adopcí dítěte, tedy poukázal na negativní postoj majoritních obyvatel České Republiky k Romům. Někteří se otázkou příliš nezatěžovali a rovnou odpovídali, že jde o princip, že je to Rom a oni jsou „bílí“. Dvě odpovědi byly vysloveně nenávistně mířené proti Romům, jeden respondent uváděl, že: „*žádné romské dítě si nezaslouží normální výchovu, protože roste pro kriminál*“ a další rasistická odpověď byla: „*Jsou to špíny, nevezal bych si je nikdy domů.*“

Otázka č. 13: Cítíte se být ohrožováni ze strany Romů?

- a) Ano
- b) Necítím se být jimi ohrožován(a)
- c) V některých situacích mám obavy či strach

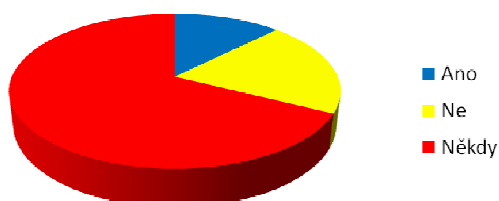
Tato otázka byla důležitá proto, abychom zjistili, kolik respondentů má špatné zkušenosti s Romy, popřípadě u kolika lidí se objevuje strach.

Odpovědi odborné veřejnosti byly v 10 % za a), 50 % za b) a 40 % za c) (viz graf č. 13). Tedy poměrně vyrovnané, 50 % dotázaných má z nějakého důvodu strach, či obavy z romské společnosti a 50 % Romy nevnímá jako hrozbu.

Graf č. 13

Laická veřejnost měla nejvíce odpovědí za c) celých 67,5 %, za b) pak 20 % a za a) 12,5 % (viz graf č. 14). Je tedy patrné, že zde jasně převládá strach a nedůvěra k Romům.

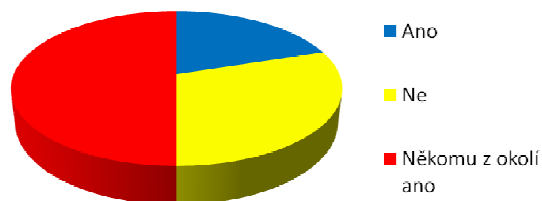
Graf č. 14

Otázka č. 14: Ublížil přímo Vám nebo někomu z Vašeho okolí příslušník romské národnosti?

- a) Ano, přímo mně
- b) Ne, nevzpomínám si na takový případ
- c) Přímo mně ne, ale někomu z mého okolí ano

Odpovědi na tyto otázky nám mají poodhalit, kolik respondentů má konkrétní špatné zkušenosti například s napadením nebo krádežemi ze strany Romů.

Odborná veřejnost odpovídala za a) ve 20 %, za b) 30 % a za c) v 50 % (viz graf č. 15).

Graf č. 15

Laická veřejnost odpovídala za a) v 25 %, za b) v 27,5 % a za c) 47,5 % (viz graf č. 16). Z toho ještě u laické veřejnosti se přesně v polovině případů objevilo zaškrtnutí obou odpovědí za a) i za c), je tedy z odpovědí obou skupin zřejmé, že mají z velké části velmi špatné zkušenosti a setkali se od romské minority s násilím buď na sobě, nebo na někom z jejich blízkých.

Graf č. 16

Otázka č. 15: Vnímáte, že by se v našem státě vyskytovaly problémy ve vztahu mezi majoritou a Romy?

- a) Ne, nepřipadá mi to tak
- b) Ano, vztahy nejsou dobré
- c) Nevím, nesleduji to

Tato otázka předchází poslední, otevřené otázce v dotazníku. Vzhledem k předešlým odpovědím lze očekávat, že velká většina dotázaných bude odpovídat tak, že vztahy mezi Romy a majoritou nejsou dobré.

Podle očekávání u skupiny odborníků všech 100 % dotázaných odpovídalo za b), tedy jsou si vědomi problémů, které jsme zde nastínily.

U laiků tak jednostranné odpovědi přece jen nebyly. Za a) odpovídalo 5 % dotázaných. Za b) pak odpovídalo nejvíce respondentů, 82,5 % a za c) 12,5 %. (viz. Graf č. 16)

Graf č. 16

4.2.4 Čtvrtá část

Tato poslední otázka jako jediná v našem dotazníku je otevřená a respondenti zde mohou vyjádřit k problematice vlastní názor. Předpoklad je zde takový, že většina tázaných tuto možnost využije, ale někteří, obzvláště ti, co nedokázali odpovědět na předešlou otázku, se možná nadcházející otázce vyhnou úplně.

Otázka č. 16: Charakterizujte vlastními slovy, jak vnímáte problematiku vztahů mezi majoritou a Romy? Jaké by podle vás mohlo být řešení těchto problémů?

Vyhodnocení této části dotazníku bylo nejnáročnější, ale také nejvíce přínosné pro tuto práci. Nechali jsme původní rozdělení na odborné a laické respondenty. Z odborné veřejnosti odpověděli všichni, odpovědi byly většinou zdoluhavé, ale respondenti se všichni shodovali v některých bodech. Všichni přiznávali, že v rámci špatných vztahů mezi majoritou a menšinou jsou na vině obě dvě strany. Respondenti se snažili na téma dívat objektivně. Často se také objevoval názor, že do velké míry je na vině stát. Vzájemné neshody prohlubují nerovné sociální dávky, respondenti ze strany státu často vnímají tuto záležitost jako pozitivní diskriminaci Romů. Dovolujeme si zde pro zajímavost ocitovat několik názorů.

„Řešení by bylo už jim tolik neustupovat a ukázat jim, že pokud se nebudou chovat slušně, tak tu nejsou vítáni, zrušila bych také to, že naprosto beztretně zneužívají systémy sociálních dávek a ještě se tím chlubí a spoléhají na to... jejich chování se mi nelíbí a těm slušným se nedivím, že se od nich distancují.“ (studentka speciální pedagogiky, 22 let)

„Majorita očekává, že se menšina podřídí a bude respektovat její zákony. Menšina, v tomto případě tedy Romové, se stále chovají a jednají podle svých zvyklostí a pro naši společnost je to v mnohém nepřijatelné. Nesváry mezi majoritou a Romy tkví v prostém nerespektování se navzájem.

Nejsme nesnášlivý stát, ale stále nejsme připraveni a dostatečně „osvíceni“ na to, abychom v poklidu spolužili a kooperovali s jinými národnostmi a Romové přesto, že se jedná původem o kočovný kmen, stále nejsou zralí na větší přizpůsobivost k marotě.

Řekla bych, že nám do budoucna může pomoci zažívat více pozitivních zkušeností s Romy a Romové zase s námi. Je nutné, abychom se všichni (majorita i menšina) více zformovali a více respektovali. Majorita musí dokázat Romům, že je schopná respektovat některá jejich specifika a že je schopná oprostít se od předsudků a menšina zase musí dokázat, že je schopna a ochotna oprostít se od zvyklostí majority a zapomenout na nedůvěru.“ (student, 26 let)

Jedna z odpovědí byla velmi mírná v posudku Romů, objevila se zde snaha srovnávat Českou republiku s jinými zeměmi.

„Mezi svými přáteli mám Romy, kteří jsou slušní a nemají s majoritní spol. žádný problém. Řešení nevím, napadá mě jen, kdyby se u nás začínalo dříve s touto problematikou podobně jako ve Francii. Romská rodina tam dostala maringotku, když se o ní dokázala dobře starat, dostala byt, poté dále tímto způsobem. Pokud Romům, kteří měli vždy kočovná obydlí a stěhovali se dáme nový byt, nemůžeme se divit, že nevědí, jak se v něm správně chovat – neumí to.“ (zaměstnankyně nízkopražského centra, 25 let)

„Řešení tento konflikt asi nemá, jde čistě o to udržovat jisté příměří a pokusit se zredukovat sociální systém dávek natolik, aby se poměry sil vyrovnaly.“ (studentka, 25 let)

„Řešení je výchova občanů k pospolitosti s Romy (a ostatními menšinami).“ (sociální pracovník, 32 let)

„Jednoduše – zákony platné pro všechny – i co se týče soc. dávek, podpor, výpočty důchodů, přidělování obecních bytů, placení daní, trestů za kriminalitu – bez

výjimek – tzn. Žádný rasismus (jak se rádo převádí), ale pouze dodržování zákonů (viz. např. Švýcarsko).“ (učitel na VOŠ)

„Já se domnívám, že řešení není za současné politicko-společenské situace možné.“ (vysokoškolský pedagog)

„Pokud bychom danou situaci chtěli řešit, pak je to rozhodně dlouhá cesta. Pokud chceme být v řešení úspěšní, pak musíme do řešení zahrnout všechny oblasti, jelikož se jedná o problém celospolečenský a jednotlivé oblasti jsou navzájem provázány. Věnovat se řešení na základní škole, na střední škole, na vysoké škole, změnit přístup médií a v neposlední řadě na politické úrovni, kde by tento problém neměl být řešen jen z hlediska sociálního. Hodně by pomohlo, kdyby byla snížena nezaměstnanost u Romů a kdyby se věnovala větší péče a větší individuální přístup romským dětem na základních školách“ (student speciální pedagogiky, 27 let)

Takto tedy odpovídali respondenti z odborné veřejnosti. U laické veřejnosti byly odpovědi poněkud jízlivější a často mířené hlavně proti Romům, objevovaly se zde i náznaky rasistického přístupu a to byl asi největší rozdíl, který byl mezi oběma skupinami. Dotázaných 15 % na tuto otázku vůbec neodpovědělo, nejčastěji s odůvodněním, že nevědí nebo že je tato problematika nezajímavá. Pokud už respondenti odpovídali, tak se v odpovědích nejčastěji objevovala kritika vládního systému v rámci sociálních dávek. Dále pak nerovná pravidla pro obě strany a špatná přizpůsobivost Romů. Jen výjimečně se objevovaly střízlivé názory, které poukazovaly na chyby jak romské minority, tak majoritní společnosti. Respondenti, kteří takto odpovídali, většinou viděli řešení v podpoře Romů, jejich aktivnímu začleňování do společnosti a do řešení otázek, které se Romům přímo týkají.

Až 50 % dotázaných nevidí možné řešení, nebo alespoň řešení v nejbližší době. Někteří respondenti v šetření uváděli i osobní zkušenosti s chováním Romů. I zde uvádíme příklady některých odpovědí, které se v dotaznících objevily.

„Nejde o barvu pleti, ale o chování... Takže za prvé zamést s jejich stylem života a přizpůsobit se českým zákonům a nevymlouvat se na rasismus, jako je to v ČR, ale v ostatních vyspělých zemích ne!! Popravdě to tu ale nečekám, škoda.“ (muž, 39 let)

„Aby nebyl dvojitý metr mezi majoritou a Romy, co se týče diskriminace, začíná být diskriminována majorita oproti Romům. Řešením by byl stejný metr pro všechny.“ (žena, 22 let)

Někteří respondenti využili možnosti vyjádřit se a jejich odpovědi byly rozsáhlé, pro nás ale velmi přínosné.

„Vztah mezi romy a majoritou je podle mě v ČR velmi napjatý, a občas přechází až v nepřátelství. Osobně mám s Romy pouze špatné zkušenosti, ať už osobní, tak i pracovní (několikrát jsem jim dala šanci a zaměstnala je, ale bohužel, byly pouze problémy) a mám k nim vyloženě odpor. Vadím mi to jejich – Pani, nechceš parfém??? A vnucování se za každou cenu... Když potřetí odmítnu, pronesou něco ve smyslu – aby tě rakovina sežrala, ty svině bílá! Většinou jsou to oni, kdo začínají nadávat jako první, vyvolávají konflikty jako první... A pak se diví. Stejně tak i v práci. Když přijde „normální“ člověk a já mu řeknu, že bohužel teď žádné volné brigády nemáme, je to ok, poděkuje a odejde. Když tohle řeknu romovi, většinou se zeptá – A pro bílý máš, co??? Poté je stále stejný scénář – nadávky, vyhrožování, prásknutí dveřmi a ještě cca desetiminutové nadávání před agenturou. No a pokud je do práce pošlu (cca za 3 roky, co tam pracuji jsem dala těch šancí už hafo), v 90% případů do práce nedorazí, v 5% dorazí, ale bohužel tam něco ukradnou a pak mi jdou akorát vynadat, co si dovoluju, že jsem jim brigádu zrušila atd. Pravidelně chodí pouze dva, kteří jsou spolehliví, ale na tu jejich náтуру si prostě zvyknout nemůžu. Což je asi normální... Po tomhle všem na ně ale snad ani nemůžu mít jiný názor. A ještě ta jejich tolik oblíbená diskriminace – vždyť je to tady obráceně!!! Proč zločiny, které my pácháme na nich (viz Natálka), jsou rasisticky orientované, a proč případy, které páchají oni na nás (viz Jakub) jsou ok???

Romové se absolutně nechtějí přizpůsobovat nám, našim zákonům, normám... A z toho většina neshod vyplývá. Stačí se podívat do věznic, výchovných ústavů, na stránky policie ČR do seznamů hledaných osob. Romů je tam více než polovina. Netuším, co by tohle mohlo vyřešit...“ (žena, 24 let)

„V tomto případě se mi líbilo začleňování romů do majoritní společnosti za komunistů. Kdy bydleli v klasických bytech jako majoritní rodiny, v běžném uspořádání – rodiče a děti (i když měli dětí pět) ne ještě s prarodiči a sourozenci, kteří také mají děti. Kdy si museli práci vydělávat na živý, jako majoritní společnost.

Kdy se museli chovat stejně jako majoritní společnost, čímž myslím slušně a ohleduplně k okolí, uklízet po sobě odpadky apod. Dbát o svoje děti – co dělají ve volném čase, zda chodí do školy a jaký je jejich prospěch – celkově se o ně starat (oblečení, mytí).

V dnešní době se romy snažíme naopak sestěhovat k sobě na okraj měst a ať si tam dělají co chtějí. A to, si myslím, je chyba.“ (žena, 27 let)

„Problém je především v rozdílných historických kořenech, v celkovém přístupu k životu (vzdělání apod.). Zlé až nepřátelské vztahy jsou pozůstatkem vládnoucích garnitur k romské otázce.

Recept na řešení problému bohužel neznám.“ (muž, 32 let)

„Romové jsou nepřizpůsobiví a i když je několik z nich zcela normálně se projevujících a mají práci a rodiny s dětmi pořádku, většina se projevuje zcela odlišně a ostatní lidé je mezi sebou nechťejí“ (žena, 45 let)

Dalších několik odpovědí, které zde uvádíme jsou z těch, které mají určitý nadhled nad situací a objevuje se zde snaha o spravedlivé řešení problematiky a ne jen automatické obviňování Romů.

„Problém je v tom, že Češi nerozumí nutnosti integrace Romů do majoritní společnosti. Tato integrace s sebou nese určité prvky pozitivní diskriminace, což Čechům vadí. Domnívají se také, že Romové jsou zvýhodňováni v oblasti sociálních dávek, což není pravda, pravidla jsou pro všechny stejná, jen české rodiny nemívají tolik dětí, jako Romové, berou tudíž menší dávky (pro méně lidí). Problematika vztahů je dána do určité míry předsudky a do určité míry i objektivní situací. Největší problém vidím v diskriminaci Romů k přístupu k práci, která je právě dána předsudky zaměstnavatelů. Problém je také, že pro Romy nepředstavuje hodnotu vzdělání, které je určující pro postavení člověk v dnešní společnosti. Je to trochu začarovaný kruh.“ (žena, 28 let)

„Romové by neměli být znevýhodňováni co se sociální podpory týče, měli by mít ve všech hlediskách stejné výhody i povinnosti jako majorita. Zároveň by měli být více začleňováni do společnosti. Majorita by se také měla aktivně zajímat o romskou kulturu, aby pochopila její podstatu.“ (muž, 38)

„Odlišná kultura, odlišné priority a životní hodnoty.“

Řešení: romské školy s romskými pedagogy, věnování se tomu, v čem jsou Romové velmi dobří a nadaní.“ (muž, 29 let)

„Problémové vztahy vidím v odlišnosti kultur a zvyklostí, přičemž všechny zúčastněné strany jsou těžko přizpůsobivé. Můj názor je, že Romové se cítí být až příliš svazováni a omezováni naším právním systémem atp. a je to pro ně těžko akceptovatelné, což je zase těžko akceptovatelné pro ostatní. Řešení není jednoduché a nemůže být rychlé, je to otázka delší doby. Podle mě je důležité, aby platila stejná pravidla pro všechny.“ (žena, 25 let)

Na závěr zde také uvádíme příklady názorů, které byly zaměřené proti Romům a některé vyznívaly rasisticky.

„Motivace Romů k práci!“ (muž, 39 let)

„Řešení asi neexistuje, jediné, že by ti, kterejm tu tak strašně ubližujeme, chtěli vypadnout někam, kde je přivítají s otevřenou náručí. Problém je, že se zatím nenašel nikdo, kdo by měl zájem si donekonečna sponzorovat a opečovávat skupinu lidí, která se pohybuje běžně za hranicí zákona a celkově nepřináší žádný užitek. Na druhou stranu je otázka, jak by skončilo nějaký radiálnější pravicový řešení, kdy by se ně stát prostě vykašlal...“ (muž, 24 let)

„Romové by se museli začlenit do majoritní skupiny, ale to je nereálné, jelikož mají určitý způsob chování a žití, který Romové nezmění a ten nevyhovuje majoritní skupině (vymydlují domy, ničí věci, nepracují, jsou líní a úmyslně zakládají početné rodiny, aby mohli od státu pobírat sociální dávky)“ (žena, 30let)

„Všechny, kteří nechtějí pracovat a nebo nejsou přizpůsobivý vyhodit ze země! A ekonomika poroste velmi rychle nahoru!“ (muž, 26let)

„Všechny Romy bych vihostil někam na ostrov a zahodil tam atomovku.“ (muž, 20 let)

„Vystěhovat Romy, kteří si neváží/zneužívají podpory státu.“ (muž, 21 let)

4.3 Závěr dotazníkového šetření

Dotazníkové šetření nám potvrzuje, že naši spoluobčané jsou skutečně velmi málo seznámeni s romskou minoritou jako takovou. Jistě můžeme připomenout, že někteří Romové nejspíš sami nebudou schopni spoustu otázek zodpovědět. Důležité je si uvědomit, že jsou to lidé, kteří žijí s námi, téměř denně se s nimi setkáváme, a i když na ně často pohlížíme s despektem, ve skutečnosti o nich velmi málo víme. Některé odpovědi o laické veřejnosti byly vyloženě rasisticky vyjádřené a objevovala se zde nenávisť k Romům, což nebylo až tak neočekávané. Otázkou pro nás zůstává, co můžeme udělat pro to, aby se tento stav zlepšil. Jak pomoci Romům, aby se zde cítili bezpečně a zamezit jejich propadání se až na dno společnosti a co lze udělat pro majoritní společnost, aby neměla obavu z Romů a současně aby dokázala Romy akceptovat a přijmout mezi sebe jako plnohodnotné obyvatele České republiky.

Závěr

V závěru lze říci, že se naplnilo očekávání z úvodu diplomové práce. Majoritní společnost není dobře seznámena s romskou kulturou. Z důvodu této neznalosti často dochází ke konfliktům a neshodám mezi oběma stranami.

Můžeme zde zmínit, že by patrně pomohlo, kdybychom se více zaměřili na vzdělávání a zde již zmíněnou multikulturní výchovu. V našem státě existuje mnoho možností, jak se přiblížit romské kultuře. Již dnes lze studovat romistiku, jako vědní obor. Na katedře speciální pedagogiky Pedagogické fakulty jsou v rámci výuky etopedie studenti podrobně seznámeni s Romy, jako menšinovou společností. Romové jsou naopak vzděláváni na školách, kde se seznamují jak se svou vlastní kulturou, tak s kulturou majority. Jsou vzděláváni romští asistenti, kteří pomáhají mimo jiné Romům adaptovat se na naši společnost. A přesto, jak se zdá, tohle všechno nestačí. Romům je věnována velká mediální pozornost, ale vláda České republiky, jakoby si s touto otázkou nedokázal poradit. Můžeme se vrátit k osvětě a informovanosti veřejnosti, a to zejména té majoritní. Dobrým řešením se zdá být informování žáků na základních školách o tom, s kým obývají tento stát. A i když jsou majoritní společností, měli by si uvědomit, že nejsou sami, kdo zde žijí, že se setkají pravděpodobně s lidmi, kteří, ač obývají naši zemi, nutně už nemusejí sdílet naše hodnoty, náš jazyk a kulturu. Toto se netýká jen Romů. Je až s podivem, kolik je mezi námi lidí, kteří nejsou schopni se vypořádat s tím, že by například mohl v zaměstnání být jejich nadřízeným člověk s ukrajinskou národností. Kolik nenávisti a neznalosti se skrývá už v dospívajících mladých lidech, například na středních školách, odborných učilištích. Můžeme zde tvrdit, že je to globální problém, ale už nemůžeme s jistotou říci, zda se stejná situace vyskytuje v jiných státech. Můžeme se z médií dozvědět, že například ve Francii poměrně často vyvstávají nepokoje mezi Francouzi a jejich „černými“ spoluobčany, jak je často média nazývají. Ovšem už méně slyšíme o tom, že by jiná země tak zásadně probírala problematiku vztahů mezi Romy a majoritou, jako je tomu u nás.

Vraťme se ještě k problematice vzdělávání nikoli Romů, ale majoritní společnosti o Romech. Je pravda, že spousta lidí má xenofobní chování, ale kdybychom se více snažili pochopit Romy a byli obeznámeni s romskými zvyky, bylo by možné alespoň z části tuto bariéru překonat. Vždyť naše obavy vznikají

právě na základě nám neznámých věcí. Proč například Romové ničí majetek, který jim byl věnován, byty, které dostali. Můžeme si vyslechnout příběhy Romů o tom, že byli zvyklí kočovat a dlouho nevydrželi na jednom místě. Násilné usazení v bytech pro ně bylo frustrující, navíc silně věřící Romové žili v představě, že pro ně cizí domy a byty mohou obývat zlí duchové, kteří by jim mohli chtít škodit. Totéž souvisí i s jejich představou o budoucnosti. Romové jsou zvyklí žít přítomností a tím, co je čeká do budoucna, se nikdy příliš nezabývali. Není to pro ně předmětem zájmu, kdysi byli zvyklí kočovat z místa na místo a nemohli si naplánovat, co se stane na tom, či onom místě. Žili tím, co jim život nabídl v jednu konkrétní chvíli v přítomnosti. Proto, pokud jsou již schopni získat obnos peněz, který by je měl zabezpečit, často nejsou schopni s ním naložit prozíravě a uložit si peníze na horší dobu. Již od starších romských dětí ve škole se setkáme s názorem, že není třeba se učit a studovat, protože co bude dál, není důležité. Mohou se živit třeba sbíráním kovu a podobnou prací, často na hranici porušování zákona, kterou se nezřídka živí také jejich rodiče.

Záměrem této diplomové práce není Romy obhajovat. V žádném případě nemůžeme schvalovat jejich trestnou činnost, krádeže, přepadávání a jiné asociální chování, které se u nich mnohdy objevuje. Ale měli bychom si být vědomi toho, že naše společnost má příliš vysoké nároky, často i pro nás občany majoritní společnosti. Nesplňujeme očekávání v různých ohledech, ať jde o zdánlivě povrchní záležitosti, jako je vzhled, nebo o závažnější věci, jako vzdělání, praxe, pohlaví. Dosud se nám nepodařilo předcházet předsudkům a diskriminaci v naší společnosti odstranit a je nesmírně důležité si uvědomit, že spousta faktorů ovlivnit nemůžeme. Je hrubý omyl, pokud se od problematiky vztahů Romů budeme distancovat s tím, že to, v jakém stavu je jejich společnost, je pouze a výhradně jejich vina. Spouště z nás by jistě udělalo radost řešení, kdyby si byli navzájem rovni jak občané majoritní společnosti, tak občané menšin, které žijí v našem státě a zavládla by rovnocennost. Lidé mají výhrady k tomu, že stát zvýhodňuje sociálně slabé a sociálně nepřízpůsobivé. Je však otázka, jestli naše společnost je vůbec na takovou rovnoprávnost připravena. Jde o to si uvědomit, že náš život se nebude odvíjet tak, jak si přejeme my sami a může se stát, že kdokoli z nás bude potřebovat pomoc v nouzi, do které se možná ani vlastním zaviněním nedostal.

Seznam použitých zdrojů

- BALVÍN, J., Metody výuky romských žáků, Radix Praha, 2007, ISBN 978-8086031-73-6
- BARTOŇOVÁ, M., Strategie vzdělávání Romů se sociálním znevýhodněním se zřetelem na romské etnikum v počátcích vzdělávání, Masarykova univerzita Brno, 2009, ISBN 978-80-210-5103-4
- BUDILOVÁ, L., HIRT, T. a kol.: Policista v multikulturním prostředí, Člověk v tísní, Praha, 2005, ISBN 80 – 903510 – 1 – 8
- BUDILOVÁ, L., JAKOUBEK, M., Cikánské skupiny a jejich sociální organizace, Centrum pro studium demokracie a kultury Brno, 2009, ISBN 978-80-7325-178-9
- DAVIDOVÁ, E., Cesty domů. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1995, ISBN 80-7076-533-8
- HANZAL, J., Cikáni na Moravě v 15. až 18. století: Dějiny etnika na okraji společnosti, Nakladatelství Lidové noviny, 2004, ISBN 80-7106-508-0
- JAKOUBEK, M., BUDILOVÁ, L., Romové a cikáni Neznámí i známí, nakladatelství LEDA spol. s.r.o., 2008, ISBN 978 – 80 – 7335 – 119 – 9
- JAKOUBEK, M., HIRT, T., „Romové“ v osidlech sociálního vyloučení, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Česal Plzeň, 2006, ISBN 80-86898-76-8
- JAKOUBEK, M., Konec (ne)jednoho mýtu: Tractatus kulturo (mo)logicus, BMSS – Start, Praha 2004, ISBN 80-86140-21-0
- KENRICK, D., Cikáně na cestě z Indie do Evropy, 2003, ISBN 80-244-0589-X
- KROUPOVÁ, A., Tolerance a mediální gramotnost v multikulturním prostředí, vydavatelství M. D. Rettigové, 2008, ISBN: 978 – 80 7290 – 359 – 7
- NAVRÁTIL, P. Romové v naší společnosti, Portál, Praha, 2003, ISBN: 80-7178-741-8

- NAVRÁTIL, P., ŠIMÍKOVÁ, I., Hodnocení projektů zaměřených na snižování rizika sociálního vyloučení romské populace, Výzkumný ústav práce a sociálních věcí Brno, 2002,
- NEČAS, C., Historický kalendář, dějiny českých Romů v datech, Vydavatelství Univerzity Palackého, 2008, ISBN 978-80-244-1747-9
- NEČAS, C., Romové v České republice včera a dnes, Univerzita Palackého, Olomouc, 1995, ISBN 80 – 7067 – 559 – 4
- NEČAS, C., Romové na Moravě a ve Slezsku (1740 – 1945), Matice moravská Brno, 2005, ISBN 80-86488-20-9
- NEČAS, C., Holocaust českých Romů, Prostor, 1999, ISBN 80-7260-022-2
- NEČAS, C., Českoslovenští Romové v letech 1938 až 1948, Masarykova univerzita Brno, 1994, ISBN 80-210-0945-4
- NEČAS, C., Nad osudem českých a slovenských cikánů v letech 1938 – 1945, Univerzita J. E. Turkyň, Brno, 1981,
- ŠOTOLOVÁ, E., Vzdělávání Romů, Karolinum Praha, 2008, ISBN 978 – 80 – 246 – 1524 - 0
- VALACHOVÁ, D., a kol.: Vzdelávanie Romov, Slovenské pedagogické nakladateľstvi, 2002, ISBN 80 – 08 03339 – 8
- TRKOVSKÁ, P. Romové v naší společnosti, Pedagogická fakulta, 1994, diplomová práce

- Občanské sdružení Slovo, Jsme přeci lidé, ne? Slovo 21 2007, ISBN 978 – 80 – 239 – 8605 – 1
- Člověk a jeho práva, svazek 17, Kapitoly z multikulturní tolerance, SVPL – EIS UK 2002, ISBN 80 – 902345 – 5 – 9
- Člověka a jeho práva II., svazek 18, Kapitoly z multikulturní tolerance, UK EIS – SVPL 2004, ISBN 80 – 902345 – 1 – 8
- Člověk a jeho práva III., svazek 19, Kapitoly z multikulturní tolerance, UK – EIS – SVPL 2006, ISBN 80 – 902345 – 9 – 3

Internetové zdroje:

- <http://cs.wikipedia.org/wiki/Diskriminace>, 4. 11. 2010
- Hospodářské noviny, <http://zahranicni.ihned.cz/c1-37264710-utoky-na-romy-nedivte-se-kdyz-nemate-zakon-kritizuje-ai-cesko>, 2. 12. 2010
- <http://frantisekmatejka.blog.idnes.cz/c/142795/Tak-pry-u-nas-ubylo-rasove-motivovanych-utoku-Myslite-si-to-take.html>, 2. 12. 2010
- <http://www.novinky.cz/domaci/219252-sedmdesat-procent-cechu-se-ztotoznuje-s-nekterymi-idejemi-ultrapravice.html>, 9. 12. 2010